

Dr hab. Eugeniusz Wilkowski
Chełm

WYBORY 4 CZERWCA 1989 ROKU NA TERENIE WOJEWÓDZTWA ZAMOJSKIEGO

Wybory 4 czerwca 1989 r. zostały przyjęte za początek III Rzeczypospolitej. Należy mieć jednak świadomość, że w dziejach nie jest tak, że jednego dnia dana epoka kończy się, a następnego rozpoczyna zupełnie nowa rzeczywistość. Wszelkie zmiany wpisane są w złożone procesy historyczne, z reguły rozkładające się na długie lata. W 1980 i 1981 r. Polacy poczuli powiew wolności, ale noc grudniowa wywalczone obszary niezależności cofnęła. Przed Polakami pojawił się okres „długiego marszu”, powolnego budowania podmiotowości wewnętrznej. W dzieje Solidarności, całego narodu, wpisane zostało doświadczenie wyjątkowo trudnego czasu historycznego. W kolejnych latach aresztowani i więzieni byli działacze podziemnego Związku. Każdego roku, do 1986, rządzący ogłaszali amnestie. Kraj został pokryty siecią drukarni (drukarenek) i kolportażu *bibuły*. We wszystkich ważniejszych ośrodkach istniały podziemne władze Związku. Rozwijała się opozycja pozasolidarnościowa. W coraz większym zakresie przyjmowano postawy biernego oporu, chociażby poprzez bojkot kolejnych wyborów do rad narodowych, Sejmu PRL. Zupełnym fiaskiem dla rządzących okazało się referendum z 1987 r. Znacząca część działań niezależnych podejmowana była w ramach różnych form duszpasterskich, w tym duszpasterstwa rolników. Kolejne próby ratowania gospodarki centralnie zarządzanej nie przynosiły żadnych efektów. Ogłaszane etapy tzw. reformy gospodarczej jedynie pogłębiały zapaść ekonomiczną, a ta stawała się zasadniczym determinantem wzrostu niezadowolenia społecznego. Nawet w kręgach władzy zaczęły się pojawiać głosy wskazujące na potrzeby większych reform. Stan swoistej dwubiegowości, w polskim życiu politycznym, trwał przez kilka lat. Żadna ze stron – opozycja, władza – nie była w stanie nadać pożądanego przez siebie kierunku rozstrzygnięć. Od maja 1987 r. Lech Wałęsa, od października 1983 r. laureat Pokojowej Nagrody Nobla, zapraszał osoby, reprezentujące różne środowiska, które wydając oświadczenia, wyraźnie wskazywały na potrzeby gruntownych zmian w kraju. Powrót do silnego kursu represyjnego coraz bardziej oddalał się.

Przy dokonywanej analizie ówczesnej sytuacji należy uwzględniać również uwarunkowania międzynarodowe. Państwa zachodnie konsekwentnie bojkotowały autorów stanu wojennego. Nakręcana spirala zbrojeń uderzała w gospodarkę Związku Sowieckiego. Po śmierci Konstantina Czernienki, w marcu 1985 r., I sekretarzem Komunistycznej Partii Związku Sowieckiego został Michał Gorbaczow. Wkrótce rozpoczął formułować nowe zasady polityki państwa sowieckiego. Pojawiły się pojęcia *glasnost* i *pierestrojka*. Pod koniec 1986 r. M. Gorbaczow wyraził zgodę na powrót z zesłania Andrzejowi Sacharowowi, znanemu działaczowi opozycyjnemu. Zmiany na wschodzie wskazy-

wały na potrzebę nowego odczytywania uwarunkowań geopolitycznych¹. Od wiosny 1988 r. w różnych częściach Polski spontanicznie zaczęły wybuchać strajki, z reguły na podłożu ekonomicznym. Od maja 1988 r. pomiędzy opozycją a władzą toczyły się poufne rozmowy. 31 sierpnia – w obecności ks. bp. Jerzego Dąbrowskiego – doszło do spotkania Lecha Wałęsy z Czesławem Kiszcziakiem. Pojawiła się idea *okrągłego stołu*. Opór przed porozumieniem pojawił się po obu stronach. Grudniowe Plenum KC PZPR zostało przerwane, aby drugą jego część przenieść na styczeń. Z polecenia osób, związanych z W. Jaruzelskim, powstał dokument *Tezy do oceny i prognozy sytuacji społeczno-politycznej*. W dokumencie tym zaznaczono, że Solidarność pozostaje faktem historycznym, pomimo represji istnieje i nic nie wskazywało, aby można było ją zlikwidować². Istota rodzącego się porozumienia miała sprowadzić się do wkomponowania części opozycji (umiarkowanej) w struktury władzy, ale bez utraty przez jej aparat pełnej kontroli nad całokształtem spraw państwa. W takiej atmosferze doszło do rozpoczęcia ustalenia paktu, porozumienia³, efektem którego stały się wybory czerwcowe 1989 roku.

Narastanie niezadowolenia społecznego na terenie województwa zamojskiego w 1988 roku

Od początku 1988 r. również na terenie województwa zamojskiego zauważało się narastanie niezadowolenia społecznego. 2 lutego KW PZPR w Zamościu przekazywał do KC, że *atmosfera społeczno-polityczna na podległym terenie jest nadal złożona i zróżnicowana. Zauważalne stawały się nastroje niezadowolenia i niepokoju*. Wywoływane one były przede wszystkim przez podwyżki cen i rozwiązań *wprowadzanej regulacji cenowo-dochodowej*⁴. *Obserwuje się nastroje zmęczenia wszelkiego rodzaju dyskusjami – czytamy w dokumencie KW – uzgodnieniami, negocjacjami w zakresie realizacji II etapu reformy gospodarczej*⁵. W środowiskach poszczególnych zawodów odczuwal-

¹ por. A. Chwalba, *Polska – czerwiec 1989. Przed wyborami i po nich*, [w]: *Wybory parlamentarne w 1989 r. w Polsce południowo-wschodniej*, red. M. Gliwa, M. Krzysztofiński, Rzeszów 2011. s. 15-19.

² *Tajne dokumenty Biura Politycznego i Sekretariatu KC. Ostatni rok władzy 1988-1989*, opr. S. Perzkowski [A. Paczkowski], Londyn 1994. s. 218.

³ Wybrane pozycje, dotyczące *okrągłego stołu*: A. Paczkowski, *Od sfalszowanego zwycięstwa do prawdziwej klęski. Szkice do portretu PRL*, Kraków 1999, A. Dudek, *Pierwsze lata III Rzeczypospolitej 1989-2001*, Kraków 202, s. 32-42, idem, *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988-1990*, Kraków 2004, A. Garliki, *Karuzela. Rzecz o Okrągłym Stole*, Warszawa 2003, K. Trembecka, *Okrągły stół w Polsce. Studium o porozumieniu politycznym*, Lublin 2003, J. Skórzyński, *Rewolucja okrągłego stołu*, Kraków 2009, P. Codogni, *Okrągły stół czyli polski Rubikon*, Warszawa 2009, A. Friszke, *Rok 1989. Polska droga do wolności*, Warszawa 2009,

⁴ Archiwum Państwowe w Zamościu [dalej: APZ]. sygn. 1/VI/2, t. 40, nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 21 z 02.02.1988. k. 11.

⁵ APZ, sygn. 1/VI/t. 104, nr 219. Zespół KW PZPR w Zamościu. Protokoły z posiedzeń egzekutywy KW z załącznikami. Ocena efektywności pracy Wojewódzkiej Organizacji Partyjnej w Zamościu za 1987. k. 96.

ny stawał się niepokój, że w wyniku skutków wdrażania nowych rozwiązań dochodowo-cenowych wzrosną koszty utrzymania, co w efekcie doprowadzi do obniżenia stopy życiowej⁶. KW podkreślał, że działacze Solidarności rozpowszechniają wiadomości jakoby w różnych miejscach kraju powstawały niepokojące społeczne na tle podwyżek cen, zwłaszcza w Gdańsku i Warszawie⁷.

Od lutego również na terenie województwa zamojskiego wystąpiły zakłócenia w pracy, spowodowane sporami o wysokość wynagrodzenia. 10 II 1988 r. do takiego „zakłócenia” doszło w Rejonowej Spółdzielni Ogrodniczo-Pszczelarskiej w Biłgoraju. Część pracowników, w charakterze protestu, nie przyjęła wypłat. Zarząd Spółdzielni zgodził się na podjęcie rozmów z pracownikami⁸. W marcu i kwietniu 1988 r. protesty pojawiły się w PKS O/Biłgoraj, w Wojewódzkiej Usługowej Spółdzielni Pracy, w Spółdzielni „Autonaprawa” w Zamościu, Kombinacie Budowlanym w Zamościu, Rejonie Dróg Publicznych w Hrubieszowie, Cegielni Markowicze, piekarni nr 3 WZGS, Spółdzielni „Tomspin” w Tomaszowie, Przedsiębiorstwie Budownictwa Drogowego w Zamościu, Państwowym Ośrodku Maszynowym w Gozdowie, Spółdzielni Transportu Wiejskiego w Hrubieszowie, PKS O/Hrubieszów, Zakładzie Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego w Nieledu⁹.

Sytuacja ekonomiczna – głównie podwyżki cen większości artykułów, towarów, usług, nośników energii, czynszów mieszkaniowych - „niekorzystnie” wpłynęła na obchody „święta” majowego. Władze w Zamościu nie wykluczały, że „przeciwnik polityczny” może rzucić hasło do bojkotu obchodów, zalecając wykorzystanie tego dnia na odpoczynek w gronie rodzinnym. Nie wykluczano niszczenia dekoracji. Obawiały się również księży, znanych z ortodoksyjnych postaw, że mogą wykorzystywać odbywające się w tych dniach nabożeństwa kościelne do głoszenia kazań o negatywnej wymowie społeczno-politycznej i odciągając wiernych od udziału w obchodach Święta Pracy¹⁰. Podwyżki te wyraźnie podnosiły koszty utrzymania rodzin, co wywoływało na powszechne niezadowolenie, rozgoryczenie i frustrację większości społeczeństwa¹¹. Według analiz zamojskiej Służby Bezpieczeństwa to ten determinant, w zasadniczy sposób, wpływał na wzrost napięcia w zakładach pracy oraz wzmożone naciski ze strony załóg pracowniczych na podwyżki płac, z którymi nie

⁶ Ibidem.

⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40, nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. *Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 21 z 02.02.1988.* k. 11.

⁸ Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Lublinie [dalej: IPN Lu –] sygn. 077/570. Sprawa operacyjnego sprawdzenia krypt. „Wypłata”. Uzasadnienie wniosku o założenie sprawy z 24.02.1988. k. 4. Szerzej o tym sporze w, E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej w latach 1980-1989.* Chełm 2009. s. 909.

⁹ IPN. Lu - sygn. 0252/97. Sprawa administracyjna. Ochrona 1, 3, 9 maja. Wytyczne Kierownika Sztabu Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Zamościu w sprawie operacyjnego i fizycznego zabezpieczenia świąt majowych w 1988 r. (Święto 1 Maja, konstytucji 3 Maja, Dzień Zwycięstwa, Święta Ludowego) z 11.04.1988. k. 7.

¹⁰ Ibidem. k. 9.

¹¹ Ibidem. k. 7.

idzie w parze wzrost wydajności pracy i gospodarki przedsiębiorstw¹². Wskazywano na niekorzystne dla władzy nastroje wśród pracowników służby zdrowia, komunikacji, rencistów, emerytów, a nawet pracowników oświaty. Sytuacje te sprzyjały organizowaniu akcji sprzeciwu społecznego, w tym w charakterze odmowy pobierania wynagrodzenia, wysyłaniu listów protestacyjnych¹³. Do mieszkańców województwa docierały także informacje o wszczynanych protestach w dużych ośrodkach w kraju. Sytuacja „komplikowała się” przed wyborami czerwcowymi 1988 r. do rad narodowych. W różnych miejscowościach, na terenie województwa, zaczęły ukazywać się ulotki, kwestionujące sens wyborów¹⁴.

27 VIII 1988 r. w Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Mewa” w Biłgoraju, podczas II zmiany na Wydziale Konfekcji „Mewa II”, Maria Kutryn próbowała zebrać podpisy od pracowników zatrudnionych na tym Wydziale pod wcześniej przygotowanym oświadczeniem, które w swej treści nawoływało do popierania akcji strajkowych na terenie kraju oraz zalegalizowania Solidarności¹⁵. 22 X 1988 r. dyrektor zakładu przeprowadził z nią rozmowę „ostrzegawczą”. W trakcie tej rozmowy M. Kutryn wyraziła opinię, że uznaje tylko jeden związek Solidarność i żadne ostrzeżenia jej odnośnie zaprzestania działań w tym zakresie nie zmienią jej postępowania. Ponadto wyraziła pogląd, że związki zawodowe działające obecnie w zakładzie są sterowane przez dyrekcję i nie są wolnymi związkami¹⁶.

Od września 1988 r. na terenie województwa dawała się zauważyć kolejna „fala” „niepokojów” na tle niskich płac. 7 IX Związek Zawodowy w Zakładzie Ceramiki Budowlanej w Markowiczach (gm. Księżpol), wystosował petycję do Dyrekcji Lubelskich Zakładów Ceramiki Budowlanej w Lublinie z postulatami socjalno-płacowymi¹⁷. Do 20 IX wystąpienia pracowników dotyczące zwiększenia płac pojawiły się już w kilku przedsiębiorstwach: Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Mewa” w Biłgoraju, w Zamojskich Fabrykach Mebli, w spółdzielniach obsługi rolnictwa¹⁸. KW przyznawał, że postulaty płacowe pojawiły się w jednostkach o bardzo niskim poziomie wynagrodzenia w stosunku do średniej płacy w województwie i w kraju¹⁹. 9 XI wśród piekarzy w PSS „Robotnik” wystąpiły niezadowolenia na tle płacowym. 10 XI 1988 r., na tle

¹² Ibidem.

¹³ Szerzej o sytuacji na terenie województwa zamojskiego w okresie maj - sierpień w: E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej...* s. 911-919.

¹⁴ W Zamościu przygotował je Marek Redka. Wydał wówczas *Polacy Protestują !!!, Po raz kolejny ...* (Zbiory prywatne – Marek Redka).

¹⁵ IPN Lu - sygn. 077/592. Kwestionariusz ewidencyjny krypt. „Mańka”. Maria Kutryn. Notatka służbowa z 28.08.1988. k. 23.

¹⁶ IPN Lu - sygn. 077/592. Kwestionariusz ewidencyjny krypt. „Mańka”. Maria Kutryn. Notatka służbowa z 22.10.1988. k. 29.

¹⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 212 z 08.09.1988. k. 119.

¹⁸ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 220 z 20.09.1988. k. 123.

¹⁹ Ibidem.

płacowym, na oddziale margarynowni, rozpoczął się strajk okupacyjny w Zakładach Przemysłu Tłuszczowego w Bodaczowie. Trwał on przynajmniej przez dwa dni²⁰. 11 XI „nastój niezadowolenia na tle płacowym wystąpił wśród 30-to osobowej grupy palaczy centralnego ogrzewania” zatrudnionych w Spółdzielni „Łada” w Biłgoraju. Palacze domagali się podwyższenia dodatku za pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia, włączenia „osłonowego” za pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia, ustalenia miesięcznej normy czasu pracy na poziomie średniej krajowej. Podczas pierwszego spotkania palaczy z kierownictwem Spółdzielni nie osiągnięto porozumienia. 26 osób *złożyło wymówienie z pracy grożąc jednocześnie, że w przypadku nie spełnienia ich żądań w dniu 14 o godz. 8.00 nastąpi całkowite wygaszenie kotłowni*²¹. Do „uspokojenia” nastrojów zobowiązany został prezes Zarządu Spółdzielni.

Coraz wyraźniejsze wyrazy „niezadowolenia” pochodziły również z terenu wsi zamojskiej. 1 II 1988 r. KW przekazywał, że rolnicy najczęściej podnosili, że stale podnoszone ceny nawozów sztucznych, ciągników, oleju napędowego, pasz, węgla, środków ochrony roślin *przy niskim wzroście cen skupu płodów rolnych, wpływają zdecydowanie negatywnie na sytuację małych i średnich gospodarstw*²². O wzroście obciążeń finansowych rolników mówiono nawet podczas zebrań wiejskich Podstawowych Organizacji Partyjnych PZPR. W tym okresie nie przejawiały one praktycznie większej aktywności, były też „małe liczebnie”, a *większość członków w podeszłym wieku*. W tym okresie pojawił się pierwszy – w drugiej połowie lat osiemdziesiątych – „zgrzyt” pomiędzy PZPR a ZSL²³.

W *Planie czynności operacyjno-śledczych do sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Żniwa”*, wszczętej na okoliczność kontroli sytuacji „polityczno-społecznej” na wsi, funkcjonariusz SB podnosił, że *najszerzą obecnie społecznie płaszczyzną działalności opozycyjnej jest duszpasterstwo rolników*²⁴. Działacze NSZZ RI Solidarność „legalnie” spotykali się przy okazji „różnych uroczystości kościelnych”: rekolekcjach „zamkniętych”, „uroczystościach dekanalnych”, spotkaniach „rocznicowych”. W organizowanych spotkaniach uczestniczyły osoby spoza województwa, a przez to pojawiała się większa wymiana „poglądów, informacji i myśli”. Do tych osób SB zaliczała: *ob. Łupi-*

²⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 253 z 11.11.1988. k. 139.

²¹ IPN Lu - sygn. 0252. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik – grudzień, 1988. Meldunek nr 274/88 z 11.11.1988. k. 79.

²² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 20 z 01.02.1988. k. 10.

²³ Pochodziły one z *niepokornej gminy Komarów*. 28 lutego 1988 r. Prezydium Komitetu Gminnego ZSL w Komarowie rozważało *sprawę podniesienia na Kongresie ZSL wniosku o wycofanie z konstytucji PRL zapisu o kierowniczej roli partii*. Wniosek taki nie padł, stosowne interwencje – pod nadzorem KW PZPR - pojawiły się strony WK ZSL w Zamościu, APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 49 z 07.03.1988. k. 26.

²⁴ IPN Lu - sygn. 077/345, t. II. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Żniwa”. Plan czynności operacyjno-śledczych do sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Żniwa” z 12. 06.1985. k. 6.

nę, ob. Stelmachowskiego, ob. Wilkowskiego, ob. Turskiego²⁵. Opozycja solidarnościowa - podnosił funkcjonariusz SB - a nawet podziemie znajdując azyl w kościołach – w strukturach kościoła rzymsko-katolickiego w Polsce²⁶.

W innym dokumencie, włączonym do prowadzonej sprawy (krypt. „Żniwa”), funkcjonariusz SB zaznaczył, że z dotychczasowego rozpracowania operacyjnego wynika, że podstawowy trzon osób angażujących się w działalność opozycyjną na wsi stanowią byli aktywiści i doradcy b. związków zawodowych na wsi, tj. NSZZ RI Solidarność. Obecnie najaktywniej przejawiają swoją działalność w DWR²⁷. Osoby te organizowały Dni Skupienia Rolników przy poszczególnych parafiach, spotkania „rekolekcyjne” w Domu Rekolekcyjnym w Łabuniach, Msze św. okolicznościowe na terenie województwa. Podczas tych „imprez” spotykają się byli działacze WKZ NSZZ RI Solidarność, jak Bondyra, Kąkol, Zamościński, Maksymowicz, Karwat, Majdański, Wnuk oraz Wilkowski z województwa chełmskiego²⁸. Podczas spotkań w Łabuniach rolę pierwszoplanowe – zaznaczał funkcjonariusz - należą do Wilkowskiego, Bondyry, Majdańskiego²⁹.

28 IV KW przekazywał informacje do KC, że na terenie gminy Sitno „sygnalizowano” uaktywnienie się działaczy Solidarności³⁰. W maju 1988 r. Rada Regionalna NSZ RI Solidarność Regionu Środkowowschodniego wydała oświadczenie, dotyczące stanowiska Związku w sprawie zmiany systemu rent i emerytur rolniczych (powielone w formie ulotki)³¹. 25 września 1988 r. w Dubie i Komarowie odbyły się nabożeństwa w miejscowych kościołach o charakterze antypaństwowym i antyradzieckim³². Po Mszy św. głos zabierali działacze „byłej Solidarności”: Janusz Woźnica i Wiesław Lipko. Podnosili oni m.in. znaczenia bitwy pod Komarowem, wkroczenia, we wrześniu 1939 r., wojsk sowieckich do Polski, zbrodni katyńskiej, „podnoszono także sprawę rewizji granic wschodnich i powrotu byłych ziem, włącznie ze Lwowem do Polski”³³. 31 X 1988 r., na grobie zabitego górnika w kopalni „Wujek” Krzysztofa Andrzeja Gizy, na cmentarzu w Tarnogrodzie, złożone zostały dwa wieńce „z białoczerwonymi szarfami na których widniały napisy „Solidarność Biłgoraj” i „Bohaterowie naszych czasów – Solidarność”. 1 listopada na zbiorowej mogile żołnierzy poległych w bitwie pod Komarowem, znajdującej się na cmentarzu w

²⁵ Ibidem. k. 7.

²⁶ Ibidem.

²⁷ IPN Lu - sygn. 077/345, t. I. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Żniwa”. Analiza materiałów w sprawie operacyjnego rozpracowania krypt. „Żniwa” z 23.02.1988. k. 19.

²⁸ Ibidem.

²⁹ Ibidem. k. 20.

³⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 92 z 28.04.1988. k. 51.

³¹ Treść oświadczenia w: E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej...*s. 1054-1055.

³² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 223 z 26.09.1988. k. 125.

³³ Ibidem.

Komarowie, umieszczona została tablica „o wymiarach 40 cm na 40 cm zawierająca napis „Solidarność ofiarom Katynia”³⁴.

Proces ujawniania struktur Solidarności w Zamojskiem

Jesienią 1988 r. z różnych części kraju dochodziły informacje o odtwarzaniu i ujawnianiu struktur Solidarności. Na terenie województwa zamojskiego pierwszą ujawnioną strukturą, stał się Tymczasowy Komitet NSZZ Solidarność Ziemi Biłgorajskiej, powołany 13 X 1988 r. W skład Komitetu, w dokumencie SB nazwanego Zarząd, weszły osoby: Marian Jagusiewicz, Marian Sołtys, Marian Mach, Stanisław Schodziński, Andrzej Bartosiński, Edward Gliwa, Janina Pawłowicz, Lech Stępień³⁵. O spotkaniu tym i podjętych decyzjach SB posiadała pełne rozeznanie. Osobowymi źródłami informacji były osoby: TW ps. „Wacek” i TW ps. „Drzazga”. 21 XI 1988 r. do Urzędu Miasta w Biłgoraju wystąpiła „grupa osób o rejestrację Oddziału NSZZ Solidarność”³⁶. Przewodniczącym ujawnianego Tymczasowego Komitetu NSZZ Solidarność został Marian Jagusiewicz, a sekretarzem S. Schodziński. Przyjęto uchwałę, w której wyrażone zostało poparcie „dla L. Wałęsy w sprawie kontynuowania rozmów przy <okrągłym stole> zgodnie z wytyczonymi kierunkami”³⁷. Rozmowy te, zgodnie z oświadczeniem, powinny doprowadzić do *niezwłocznego zalegalizowania NSZZ Solidarność, natychmiastowego wypuszczenia na wolność i amnestionowania wszystkich więźniów politycznych /.../ niezwłocznie umożliwienia powrotu na poprzednie stanowiska osobom wydalonym z pracy za działalność związkową i społeczną*³⁸. 30 X 1988 r., w mieszkaniu Genowefy Kłosek, odbyło się spotkanie Tymczasowego Komitetu, ujawnionego 13 X. Spotkaniu temu przewodniczył Marian Jagusiewicz. Dyskutowano wówczas o ujawnieniu struktur w Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Mewa” i Rejonie Dróg Publicznych³⁹.

Po złożeniu pisma w Urzędzie Miasta, przez osoby tworzące Tymczasowy Komitet, Naczelnik Miasta Biłgoraj, wszczął postępowanie administracyjne. Ze wszystkimi osobami, wchodzącymi w jego skład, rozmowy „ostrzegawcze” przeprowadził Kierownik Referatu Spraw Społeczno-Administracyjnych Urzędu Miasta w Biłgoraju. Większość osób konsekwentnie deklarowała pracę w powołanym Komitecie. W tej sytuacji osoby wchodzące w skład Tymczaso-

³⁴ IPN Lu - sygn. 0252. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik - grudzień, 1988. Meldunek nr 266/88 z 01.11.1988. k. 54.

³⁵ IPN Lu - sygn. 077/695. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Grupa”. Edward Gliwa, Zbigniew Kępiński, Maria Kutryn. Notatka służbowa z 16.10.1988. k. 42.

³⁶ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 256 z 21.11.1988. k. 142.

³⁷ IPN Lu - sygn. 0252/103. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik - grudzień, 1988. Meldunek nr 258/88 z 20.10.1988. k. 36.

³⁸ Ibidem. k. 47.

³⁹ IPN Lu - sygn. 077/695. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Grupa”. Edward Gliwa, Zbigniew Kępiński, Maria Kutryn. Wyciąg z informacji od TW ps. „Wacek” z odbytego spotkania w dniu 30.10.1988. k. 16.

wego Komitetu, od Naczelnika Miasta, otrzymały decyzję zakazującą założenie i działalność *stowarzyszenia pn. Oddział NSZZ Solidarność w Biłgoraju Region Środkowo-wschodni w Lublinie*⁴⁰. W uzasadnieniu Naczelnik uzasadniał, że *przeprowadzone postępowanie administracyjne wykazało, że istnienie Oddziału NSZZ Solidarność w Biłgoraju, którego Obywatel jest członkiem nie jest zgodna z prawem, ponieważ jego założenie i działalność nie została zalegalizowana na podstawie przepisów prawa o stowarzyszeniach lub innych przepisów prawa*⁴¹. Według informacji, przekazanej 21 XI, przez KW PZPR w Zamościu do KC PZPR, z przysługującego prawa odwołania się zgłaszająca „grupa” osób nie skorzystała⁴². Osoby tworzące Tymczasowy Komitet jednak odwołały się (otrzymały na to 14 dni od daty otrzymania decyzji Naczelnika)⁴³. Do tego okresu (21 XI) prób reaktywowania NSZZ Solidarność w zakładach pracy na terenie województwa nie było, co władze odnotowywały z satysfakcją. Należy jednak przyznać, że aktywność wykazała Służba Bezpieczeństwa. Do 28 X w ramach działań zapobiegawczych przeprowadziła 18 rozmów profilaktyczno-ostrzegawczych z osobami, co do których „istniały materiały wskazujące”, że mogą podjąć próby reaktywowania struktur Solidarności na szczeblu zakładowym⁴⁴.

Pierwszą próbę, ujawnienia struktur Solidarności na terenie Zamościa, podjął Marek Redka. Na 21 X, do swego mieszkania, zaprosił *kilkunastu działaczy b. zakładowych struktur Solidarności*. Osoby te reprezentowały: Zamojskie Fabryki Mebli, Zakład Energetyczny, Zakłady Przemysłu Odzieżowego „Delia”. W *Meldunku sytuacyjnym*, skierowanym do Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych, przekazano z Zamościa, że *podstawowym celem spotkania – jak wynikało z informacji agenturalnych – miała być próba reaktywowania b. MKZ Zamość. W związku z tym zamojski „aparatus bezpieczeństwa” podjął przedsięwzięcia, aby – w przypadku skonkretyzowania zamysłu - doprowadzić do „rozwiązania nielegalnego zgromadzenia*⁴⁵. Do zaplanowanego spotkania u Marka Redki jednak nie doszło. Zaproszone osoby zostały przez SB „wypłoszone”. W tym przypadku osobowym źródłem informacji był TW ps. „Ryszard”. Podjęta inicjatywa, ujawnienia Tymczasowego Komitetu podziemnej Solidarności jesienią 1988 r. w Zamościu, nie powiodła się.

Dnia 23 X 1988 r. w Zamościu powołana została 7 osobowa Wojewódzka Tymczasowa Rada Rolników Solidarność⁴⁶. Do inicjatorów tego pomysłu SB

⁴⁰ Decyzja Naczelnika Miasta Biłgoraj z 9 listopada 1988. (Zbiory prywatne – S. Schoziński).

⁴¹ Ibidem.

⁴² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 256 z 21.11.1988. k. 141.

⁴³ Szerzej w, E. Wilkowski, *Solidarność na Ziemi Biłgorajskiej w latach 1980-1989*. Chełm 2010. s. 456-460.

⁴⁴ IPN Lu - sygn. 0252/103. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik - grudzień, 1988. Meldunek nr 265/88 z 28.10.1988. k. 51.

⁴⁵ IPN Lu - sygn. 0252/103. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik - grudzień, 1988. Meldunek nr 258/88 z 20.10.1988. k. 36.

⁴⁶ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 244 z 27.10.1988. k. 135.

zaliczała S. Majdańskiego, J. Drozdowskiego, K. Zamościńskiego, J. Bondyrę⁴⁷. Faktycznie, osoby te podjęły powyższą inicjatywę. Powołana Rada, informację o fakcie ukonstytuowania się, skierowała do: Lecha Wałęsy, Tymczasowej Krajowej Rady Rolników Solidarność, Sekretariatu Konferencji Episkopatu Polski, Sejmu PRL, Wojewody Zamojskiego. Rada ta przyjęła rezolucję popierającą L. Wałęsę i domagała się *udziału przedstawicieli TKRR Solidarność w rozmowach okrągłego stołu*⁴⁸. Wydział Spraw Społeczno-Administracyjnych Urzędu Wojewódzkiego w Zamościu natychmiast wszczął postępowanie administracyjne. Wojewoda Zamojski wydał decyzję zakazującą działalności „tej struktury”, z klauzulą o natychmiastowej wykonalności. Z przysługującego prawa odwołania się, spośród osób współtworzących Radę, nikt nie skorzystał. W zaistniałej sytuacji, powołana Rada Rolników, nie podjęła żadnej działalności. Fakt ten z satysfakcją został odnotowany przez władze wojewódzkie. 20 XI w *Meldunku sytuacyjnym*, skierowanym do Gabinetu Ministra Spraw Wewnętrznych, Szef SB WUSW w Zamościu przekazywał: „*jak wynika z naszego rozpoznania dotychczas nie podjęła zewnętrznie uchwytnej działalności*⁴⁹. *Wobec osób, które jesienią 1988 r. podjęły próby ujawnienia pierwszych struktur Solidarności, poza rozmowami „ostrzegawczymi”, nie podjęte zostały żadne represje.*”

Do podjętego wysiłku tworzenia jawnych struktur Związku powrócono na początku 1989 r. 22 I 1989 r., w mieszkaniu Genowefy Kłosek w Biłgoraju, odbyło się spotkanie, podczas którego powołany został Komitet Założycielski NSZZ Solidarność przy Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Mewa”. W skład powołanego Komitetu weszły osoby: Edward Gliwa – przewodniczący, Maria Kutryn, Jan Łukasik, Andrzej Bartosiński⁵⁰. Następnego dnia E. Gliwa, w tej sprawie, przedłożył pismo dyrektorowi Zakładu. Zakład „Mewa” był pierwszym na terenie Biłgoraja, w którym ujawniona została zakładowa struktura Solidarności. 6 II 1989 r. Komitet Założycielski NSZZ Solidarność powołany został w Przedsiębiorstwie Budownictwa Inżynieryjno-Drogowego w Biłgoraju. W uchwale powołującej Komitet czytamy m.in. *Stosownie do zasad wyrażonych w Konstytucji PRL, w ratyfikowanej przez PRL Konstytucji nr 87 i 98 Międzynarodowej Organizacji Pracy i rodzący się pluralizm związkowy – my niżej podpisani powołujemy Pracowniczy Komitet Założycielski NSZZ Solidarność Pracowników PBID Biłgoraj*⁵¹. W skład Komitetu weszły osoby:

⁴⁷ IPN Lu - sygn. 0252/103. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik - grudzień 1988. Meldunek nr 262 z 25.10.1988. k. 44.

⁴⁸ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. nr 411. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1989. Teleks nr 244 z 27.10.1988. k. 135.

⁴⁹ IPN Lu - sygn. 0252/103. Sprawa administracyjna. Meldunki sytuacyjne do Gabinetu Ministra, miesiące październik - grudzień 1988. Meldunek nr 280 z 20.11.1988. k. 97.

⁵⁰ IPN Lu - sygn. 077/695. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Grupa”. Edward Gliwa, Zbigniew Kępiński, Maria Kutryn. Ocena materiałów operacyjnych sprawy krypt. „Grupa”. k. 5.

⁵¹ APZ, sygn. 25. Zespół Przedsiębiorstwo Budownictwa Inżynieryjno-Drogowego w Biłgoraju NSZZ Solidarność 1983-1990. Uchwała o powołaniu Założycielskiego Komitetu Pracowniczego Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego Solidarność Pracowni-

Marian Mach – przewodniczący, Józef Gniewek, Grzegorz Nowak, Stanisław Kowal, Jan Szabat, Stanisław Blacha, Józef Blicharz, Stefan Kłyś, Adam Olszta, Ryszard Sroczyński⁵². Komitet Założycielski zwrócił się do Dyrekcji Przedsiębiorstwa Budownictwa Inżynieryjno-Drogowego o: przyznanie lokalu z telefonem i niezbędnym wyposażeniem, umożliwienie odbywania zebrań, udostępnienie tablic ogłoszeń w budynkach podległych zakładowi, udostępnienie sprzętu technicznego do pisania i powielania. Wkrótce przewodniczącym Komisji Zakładowej został Józef Blicharz. Obowiązki te pełnił przez kilka lat. Zaangażował się w pracy na rzecz Rejonowego Komitetu Obywatelskiego w Biłgoraju, współtworzył Gminne Komitety Obywatelskie w Tarnogrodzie, Biszczu, Księżpolu⁵³.

13 II 1989 r., z inspiracji Stanisława Schodzińskiego i Lecha Stępnia, został powołany szesnastoosobowy Komitet Założycielski NSZZ Solidarność w Rejonie Dróg Publicznych w Tomaszowie Oddział w Biłgoraju. Informacja o powołaniu tegoż Komitetu, do SB, dotarła dopiero 20 II, poprzez Kontakt Operacyjny ps. „W”⁵⁴. Na tę okoliczność 27 II została wszczęta sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Łącznik”. We wniosku, o rozpoczęcie sprawy, funkcjonariusz SB zaznaczył, że „głównym inspiratorem” powołania Komitetu Założycielskiego był S. Schodziński.

15 II 1989 r. w Rejonowej Spółdzielni Ogrodniczo-Pszczelarskiej w Biłgoraju, z inspiracji Stanisława Gliwy, brata Edwarda, podjęta została uchwała *wznawiająca działalność NSZZ Solidarność w spółdzielni*⁵⁵. Powołany został piętnastoosobowy Komitet Założycielski NSZZ Solidarność. W jego skład weszły osoby: Stanisław Gliwa, Jan Pułapa, Henryk Pawęzka, Edward Pyda, Andrzej Pysiewicz, Jan Markowicz, Leszek Magoch, Franciszek Adamek, Józef Maziarczyk, Bogumiła Pokrywka, Adam Romaszko, Jan Kawka, Józef Paluch, Jan Larwa, Lucjan Jakimiak⁵⁶. Prezes Spółdzielni wskazał, że jest to działalność nielegalna. S. Gliwa stwierdził, że na tym etapie chcą *tylko zademonstrować, że Solidarność w spółdzielni istnieje*, natomiast działalność zostanie podjęta *po zakończeniu obrad „okrągłego stołu* i otrzymaniu wytycznych od naczelných jednostek organizacyjnych Solidarności”.

W lutym 1989 r. pojawiły się strajki. 9 II 1989 r., w Zakładzie nr 6 Zamojskich Fabryk Mebli w Biłgoraju, został zorganizowany dwugodzinny strajk, podłożem którego były „żądania płacowe” pracowników. Informacja o

ków Przedsiębiorstwa Budownictwa Inżynieryjno-Drogowego w Biłgoraju z dnia 06.02.1989. b.p.

⁵² Ibidem, b. p.

⁵³ *Przedwczesna śmierć*, [w]: „Biłgorajska Gazeta Samorządowa”, nr 2(52) z 22.03.1992. s. 2.

⁵⁴ IPN Lu - sygn. 077/817. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Łącznik”. Stępień Lech, Schodziński Stanisław. Wniosek o wszczęcie sprawy operacyjnego rozpracowania krypt. „Łącznik” z 23.02.1989. k. 2.

⁵⁵ IPN Lu - sygn. 077/762. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Waroza”. Stanisław Gliwa. Uzasadnienie wniosku o założenie sprawy z 17.02.1989. k. 2.

⁵⁶ IPN Lu - sygn. 077/762. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Waroza”. Stanisław Gliwa. Notatka służbowa z 19.02.1989. k. 6.

tym strajku do Warszawy skierowana została dopiero 21 II⁵⁷. 14 II w Zakładach Przemysłu Dziewiarskiego „Mewa” w Biłgoraju druga zmiana „przerwała pracę”, żądając podwyżki płac. Następnego dnia w strajku uczestniczyło już ok. 2 tys. pracowników, na 3,8 tys. zatrudnionych⁵⁸. W wyniku podjętych rozmów wstępne porozumienie, Komitetu Strajkowego z Dyrekcją, osiągnięte zostało 15 II. Nie zostało ono jednak zaakceptowane przez „załogę”. W tej sytuacji powołane zostało Biuro Komitetu Strajkowego, w skład którego weszło dwóch przedstawicieli Komitetu Założycielskiego NSZZ Solidarność⁵⁹. Strajk w „Mewie” zakończony został 17 II, o godzinie 4.00. Dyrekcja Zakładu i Samorząd Pracowniczy, wspólnie z Komitetem Strajkowym, *uzgodnili kwestie podwyżki wynagrodzeń – przeciętnie 17 tys. zł. na pracownika oraz odrobienie strat produkcyjnych*⁶⁰. „Niezadowolenia na tle płacowym” pojawiły się także w innych zakładach Biłgoraja: w Zakładzie Napraw Taboru Kolejowego, Przedsiębiorstwie Budownictwa Inżynieryjno-Drogowego, Państwowej Komunikacji Samochodowej. 27 II KW przekazywał, że na terenie województwa, w różnych zakładach pracy, na tle płacowym powstawały „niezadowolenia”, zgłaszane były postulaty. W Przedsiębiorstwie Gospodarki Komunalnej w Biłgoraju „ogłoszono akcję protestacyjną”. Protesty „ujawniały się” w kolejnych zakładach.

Na terenie Zamościa – z inicjatywy Marka Redki - Międzyzakładowy Tymczasowy Komitet Organizacyjny NSZZ Solidarność w Zamościu powołany został 8 II, przez 14 osób⁶¹. W przygotowanej, na tę okoliczność, *Uchwale* zaznaczono, że zadaniem powołanego Komitetu *jest służyć informacją, radą, pomocą oraz koordynacją reaktywującym się jawnie strukturom Solidarności. Kierujemy się – podnoszono – potrzebą zapewnienia niezależnej legalnej ochrony związkowej pracownikom naszych zakładów pracy, rencistom, emerytom i uczniom szkół przyzakładowych*⁶². Powstały Tymczasowy Komitet udzielił pełnego poparcia Lechowi Wałęsie *w sprawie rozmów „okrągłego stołu” i przyjętej przez niego linii działania*⁶³. Zwrócił się również do wszystkich struktur związkowych NSZZ Solidarność w zakładach pracy i instytucjach *na terenie Zamościa i Zamojszczyzny o niezwłoczne wznowienie jawnej działalności*⁶⁴. Treść przyjętej *Uchwały* skierowana została do Lecha Wałęsy,

⁵⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 21 z 09.02.1989. k. 14.

⁵⁸ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 24 z 15.02.1989. k. 17.

⁵⁹ Ibidem, k. 18.

⁶⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 29 z 18.02.1989. k. 20.

⁶¹ Po latach Marek Redka zaznacza *gdybym ja tego spotkania nie zorganizował, Solidarność w Zamościu nie byłaby reaktywowana tak wcześnie*, [w]: *Relacja M. Redki...* s. 5.

⁶² *Uchwała Międzyzakładowego Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego NSZZ Solidarność* (Zbiory prywatne – M. Redka).

⁶³ Jest to ważny fragment *Uchwały*, bowiem w okresie późniejszym niektóre z osób, wspólnie tworzących ów Komitet, publicznie zaczęły kontestować porozumienia okrągłego stołu, stając w wyraźniej opozycji wobec litery porozumienia tego gremium, zapominając o przyjętej postawie z lutego 1989 r.

⁶⁴ *Uchwała Międzyzakładowego Tymczasowego Komitetu ...*

władz Regionu Środkowoschodniego NSZZ Solidarność w Lublinie, Wojewody Zamojskiego i Prezydenta Zamościa⁶⁵. W skład utworzonego Międzyzakładowego Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego NSZZ Solidarność w Zamościu weszły osoby: Jerzy Zacharow – jako przewodniczący, Marek Redka – wiceprzewodniczący, Piotr Kurzępa – wiceprzewodniczący, Franciszek Sagan – sekretarz, Ryszard Wichorowski – członek, pracownik PKS, Marian Zaborski – członek, pracownik PKP, Waldemar Władysław – członek, pracownik Zakładów „Wilmer”, Jerzy Józwiakowski – członek, pracownik Zakładu Energetycznego, Wiesław Lipko, członek, lekarz z Komarowa, Tadeusz Małyszko – członek, pracownik WPHW, Zbigniew Tracichleb – członek, pracownik PKP, Ryszard Drożdziel – członek, pracownik PKP, Jan Pieczykolan – członek, pracownik PKP i Marek Suszek – członek, pracownik PKP⁶⁶. Informacja, o powołaniu tego Komitetu, Wojewodzie Zamojskiemu, została przekazana pięć dni później. Stało się to za sprawą głównie J. Zacharowa i R. Wichorowskiego. To oni najpierw nie chcieli się zgodzić, aby Marek Redka, został przewodniczącym Komitetu, a potem, gdy został wiceprzewodniczącym, aby pozostawał w tym charakterze. Doszło do spotkania Komitetu, ale bez udziału M. Redki.

Po latach M. Redka podkreślił, że już podczas prac przygotowujących powołanie Komitetu, podjęto przeciwko niemu *wprowadzenie mechanizmów dezorientacji i zdyskredytowania mojej osoby przez TW i grupę – jak to SB określało – politycznych ignorantów*⁶⁷. W tym okresie bowiem „niektórzy działacze Solidarności Zamojskiej zaatakowali mnie publicznie, oskarżając o zdradę Polski i haniebne zachowanie (...). Jeden z działaczy wykrzykiwał, Redka ze względu na uchylanie się od obywatelskiego obowiązku, jakim jest służba w Polskiej Armii Ludowej, jest człowiekiem bez honoru i moralnie nie jest godny tego, żeby być w Komitecie Solidarności”⁶⁸. Powyższe powody zadecydowały, że M. Redka nie został przewodniczącym powoływanego Komitetu, a potem wiceprzewodniczącym⁶⁹. W tej sytuacji, mając świadomość, że przez kilka lat pozostawał „rdzeniem” zamojskiej Solidarności, podejmując się także wysiłku wydawniczego, a teraz będąc odsuwanym od zasadniczego nurtu wydarzeń, podjął decyzję o emigracji. Na znak solidarności z kolegą, z prac w Komitecie zrezygnował Marek Suszek. Powyższym należy tłumaczyć, że w informacji przekazanej przez KW do KC PZPR – ale dopiero pięć dni później, bo tyle trwały targi i o tyle później przekazano władzom dokument o powołaniu Komitetu – podano jego skład bez Marka Redki i Marka Suszka. Za pretekst usunięcia M. Redki uznano że *nie jest patriotą, ponieważ odmówił odbycia służby*

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ Ibidem.

⁶⁷ *Relacja Marka Redki ...* s. 6.

⁶⁸ Ibidem. M. Redka, jako uczestnik Wolności i Pokoju zwrócił się o odbycie służby zastępczej. Władze nie wyraziły zgody, został zatrzymany i osadzony w areszcie. Podjął głodówkę, co w efekcie przesądziło o jego zwolnieniu. O działaniach podjętych wobec Marka Redki w: E. Wilkowski, *Zamojskie środowisko Polskiego Porozumienia Niepodległościowego i Wolności i Pokoju*. Chełm 2011. s. 103-113, idem, *Marek Redka – niezłomny zamościanin*, [w]: „Archiwariusz Zamojski” 2012. s. 47-60.

⁶⁹ *Relacja Marka Redki ...* s. 6.

wojskowej w LWP⁷⁰. Zarzut absurdalny, świadczący o postawie politycznej, ale i moralnej, osób atakujących. A. Kozaczyński podkreśla, że M. Redka *bardzo przeżył ten zarzut*⁷¹. Wydaje się to naturalne, wszak ten, który przez kilka lat był najaktywniejszy na terenie Zamościa, został usunięty z tworzonych struktur w okresie, w którym „odwaga staniała”. 22 II 1989 r. przez SB wszczęta została sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Organizacja” na okoliczność powołania powyższego Komitetu.

Jeszcze przed powołaniem Międzyzakładowego Tymczasowego Komitetu NSZZ Solidarność w Zamościu M. Redka doprowadził do powstania jawnej Komisji Zakładowej w Wojewódzkim Urzędzie Poczтовым w Zamościu. W powołany Komitet Organizacyjny NSZZ Solidarność Pracowników Poczty weszły m. in. osoby: Teresa Bujak, Bogdan Bujak, Krzysztof Suszek⁷², Grażyna Buczek, Grażyna Koczyńska, Cezary Jużkiewicz, Janusz Krasnowski, Marian Urban, Janusz Kierepka, Aleksander Mogielnicki⁷³. Przewodniczącą została Teresa Bujak. W uroczystości wznowienia działalności, poprzedzonej Mszą św., uczestniczył Zygmunt Łupina.

Około 15 lutego 6-osobowa grupa „inicjatywna” NSZZ Solidarność ukonstytuowała się w Miejskim Przedsiębiorstwie Komunalnym w Zamościu⁷⁴. 20 II w Tomaszowie powstał Międzyzakładowy Komitet Koordynacyjny NSZZ Solidarność. Założycielami byli znani z *prezentowania negatywnych postaw społeczno-politycznych tamtejsi działacze Solidarności z A. Kozaczyńskim na czele*⁷⁵. Zebranie założycielskie odbyło się na plebanii, uczestniczyły w nim 22 osoby.

Proces ujawniania struktur gminnych NSZZ RI Solidarność został podjęty przez rolników. Około 20 lutego powołana została 12 osobowa Gminna Rada NSZZ RI Solidarność w Trzeszczanach. O fakcie tym powiadomiony został Naczelnik Gminy i Przewodniczący Gminnej Rady Narodowej⁷⁶. 22 II podobna Rada powołana została w Uchaniach⁷⁷. W skład jej weszło 10 osób. KW zwrócił się do KC z „propozycją”, aby rejestracja NSZZ Solidarność (podobnie NSZZ RI Solidarność) odbywała się takim samym trybem *jak kółek rolniczych*

⁷⁰ Ibidem.

⁷¹ Relacja Adama Kozaczyńskiego z 05.05.2011 (Zbiory prywatne – E. Wilkowski).

⁷² Krzysztof Suszek w latach 1992-2008 był przewodniczącym Komisji zakładowej NSZZ Solidarność przy Wojewódzkim Urzędzie Poczтовым w Zamościu (od 1999 Urzędzie Pracowników Poczty), członkiem Zarządu Oddziału NSZZ Solidarność w Zamościu, członkiem Zarządu Regionu NSZZ Solidarność w Lublinie, przewodniczącym Sekcji Okręgowej Pracowników Poczty w Lublinie, wiceprzewodniczącym Sekcji Krajowej, [w]: *Relacja Krzysztofa Suszka*, s. 1.

⁷³ Ibidem. s. 2.

⁷⁴ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 24 z 15.02.1989. k. 18.

⁷⁵ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 30 z 20.02.1989. k. 22.

⁷⁶ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 21 z 09.02.1989. k. 14.

⁷⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 33 z 23.02.1989. k. 23.

tw. od szczebla podstawowego⁷⁸. „Postulat” ten do KW skierowany został od „działaczy kółek rolniczych”. Byli oni zdecydowanie przeciwni *rejestracji Solidarności tylko na szczeblu centralnym*⁷⁹. 27 II Gminny Komitet NSZZ RI Solidarność gminy Miączyn powołany został na plebani w Zawalowie. W skład tego Komitetu „weszli najbardziej bojowi działacze byłej Solidarności”⁸⁰. O fakcie tym „zgłosił na piśmie” do Naczelnika Gminy Janusz Woźnica. Zebranie założycielskie NSZZ RI Solidarność” gminy Hrubieszów odbyło się 26 II w „siedzibie” Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Hrubieszowie⁸¹.

Rada Wojewódzka NSZZ RI Solidarność w Zamościu powołana została dopiero 7 III 1989 r.⁸². Przewodniczącym jej został Stanisław Majdański, wiceprzewodniczącym Józef Bondyra, zam. Przewale, sekretarzem Jerzy Kudyk, zam. Jatutów, w skład prezydium weszli: Kazimierz Zamościński, zam. Janki k/Hrubieszowa, Henryk Kąkol, zam. Kol. Wolica Brzozowa, Zbigniew Ćwik, zam. Feliksówka, Jan Drozdowski, zam. Wólka Panieńska, ponadto w składzie Rady byli: Czesław Dolina (Różaniec), Henryk Maksymowicz, zam. Stabrow, Tadeusz Świrgoń (gm. Stary Zamość), Juliusz Furlepa, Augustyna Szozda (gm. Skierbieszów), Emil Gontarz, zam. Polanówka, Jan Cybula (gm. Mircze), Jan Tabaczuk, zam. Nederzów, Jerzy Grzyb, zam. Łukowa, Janusz Woźnica, zam. Miączyn, Józef Jonasz (gm. Turobin), Franciszek Antoniewicz, zam. Łabuńki, Grzegorz Wnuk, zam. Wysokie k/Zamościa, Józef Tetrycz (gm. Ulhówek)⁸³.

Do jej pierwszych decyzji należało poparcie udzielone protestującym rolnikom, głównie z terenu gminy Gorzków (Piaski Szlacheckie)⁸⁴. Zaapelowała o nie przyjmowanie przez rolników nakazów płatniczych podatku gruntowego. 7 III na terenie gminy Miączyn rozplakatowana została ulotka - „odezwa” do rolników, sygnowana przez NSZZ RI Solidarność, o treści: *Rolnicy, władza kolejny raz skutki kryzysu przerzuca na barki rolników, prowadząc naszą rolę w społeczeństwie do statusu chłop pańszczyźnianego. Nasza bierność rozzuchwała władzę, która liczy się tylko z silnym przeciwnikiem. Ostatnie podwyżki cen na materiały do produkcji rolniczej i podatków sypchają nas na dno egzystencji. Musimy sami walczyć o nasze prawa. Wzywamy do nie przyjmowania nakazów płatniczych podatku*⁸⁵. Ulotki o tej treści

⁷⁸ Ibidem.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 35 z 27.02.1989. k. 24.

⁸¹ Ibidem.

⁸² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 42 z 07.03.1989. k. 27.

⁸³ Wykaz członków Rady Wojewódzkiej NSZZ RI Solidarność w Zamościu z 7 III (Zbiory prywatne – S. Majdański)

⁸⁴ Rolnicy z terenu tej gminy, po spotkaniu w Piaskach Szlacheckich, wstrzymali się w dniach 4 - 5 II, od dostaw mleka *na znak protestu przeciwko wzrastającym obciążeniom finansowym*, [w]: APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 42 z 07.03.1989. k. 27.

⁸⁵ Ibidem.

kolportowane były na terenie gmin: Stary Zamość, Zamość, Nielisz, Sułów, Radecznica, Wysokie, Gorzków⁸⁶. Na terenie kilku gmin zbierane były podpisy *pod petycjami wyrażającymi protest wobec aktualnej polityki rolnej*⁸⁷. Na terenie gminy Komarów wywierana była presja na sołtysów, by w Urzędzie Gminy nie pobierali nakazów płatniczych. W Piaskach Szlacheckich - 12 III 1989 r. - odbyło się spotkanie *przedstawicieli wszystkich wsi z terenu gminy, na którym wysunięto 20 postulatów, w tym m. in. uspołecznienia pracy w PZPR i ZSL, a budynki przeznaczyć na potrzeby społeczne, zlikwidować o 50 procent obsadę etatową w administracji*⁸⁸. 12 III odbyło się także spotkanie ok. 80 rolników w Stefankowicach, na którym przyjęto protest przeciwko obciążeniom finansowym. 13 III, ok. 100 rolników z Wolicy Brzozowej i Kol. Wolicy Brzozowej, nie dostarczyło do punktu skupu mleka *uzasadniając ten fakt sprzeciwem wobec obciążeń finansowych w rolnictwie*⁸⁹.

Protesty w charakterze nie przyjmowania nakazów płatniczych pojawiły się na terenie 18 gmin województwa⁹⁰. 20 III protesty rolników trwały na terenie gmin: Mircze, Gorzków, Żółkiewska. Rolnicy wstrzymywali się z dostawami mleka. Zamarł skup zbóż i żywca. Nie pobierane były nakazy płatnicze, w szeregu przypadkach „delegacje wsi” zbiorowo odwoziły je do Urzędów Gmin. Tylko 20 III do KW PZPR w Zamościu przybyło 10 delegacji *wraz z sołtysami wsi*⁹¹. 23 III protesty rolników – w różnej formie i natężeniu - były na terenie gmin: Izbica, Stary Zamość, Skierbieszów, Grabowiec, Miączyn, Uchanie, Trzeszczany, Hrubieszów, Werbkowice, Łaszczów, Komarów, Sułów, Nielisz, Żółkiewka, Rudnik, Sitno, Adamów, Tarnawatka, Tomaszów, Goraj, Wysokie, Biszczka, Frampol, Księżpol, Zamość⁹². Należy pamiętać, że stronie Solidarności nie zależało wówczas na eskalacji protestów, wprost przeciwnie, potrzebne były dowody, że panuje nad swoimi strukturami. Tego zrozumienia ze strony powołanej Wojewódzkiej Rady Rolników Solidarność w Zamościu nie było⁹³. Nagromadzone niezadowolenie na wsi znajdowało kanały upustu. Z

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 48 z 13.03.1989. k. 29.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

⁹¹ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 51 z 16.03.1989. k. 30.

⁹² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 53 z 20.03.1989. k. 31.

⁹³ Ibidem. k. 34.

⁹³ Historia NSZZ RI Solidarność po wyborach czerwcowych 1989 r. jest interesująca (ciągle pozostająca bez swoich badaczy). Pomimo, iż Związek, przez pewien okres, odgrywał ważną rolę polityczną, nie osłabił pozycji ZSL, od listopada 1989 r. PSL „Odrodzenie”. Wpłynęło na to kilka powodów kilku powodów, jednym z nich stały się wewnętrzne waśnie i spory o przywództwo, por. J. Wrona, *ZSL – rola i miejsce w systemie partyjnym PRL*, [w:] *Dzieje i przyszłość polskiego ruchu ludowego, t. II. Polska Ludowa (1944/45 - 1989)*, red. W. Paruch, S. J. Pastuszka, R. Turkowski, Warszawa 2002. s. 415-441.

czasem zaczęły wykorzystywać je „siły starego porządku”. Centrum wykorzystywania „niezadowolenia chłopskiego” stały się Piaski Szlacheckie⁹⁴.

Rozpoczęte obrady „okrągłego stołu” również na terenie województwa rodziły duże zainteresowanie. Obradom tym bacznie przyglądały się także władze „partyjne” województwa. Wyrażały one obawy, że przyjęcie „tematyki opozycji”, a zatem i sprawy „rejestracji Solidarności” może powtórzyć sytuację „z lat 1980 – 81”⁹⁵.

Powołanie Komitetu Obywatelskiego w Zamościu

Pełnomocnictwa od Tymczasowego Zarządu Regionu Środkowo-wschodniego NSZZ Solidarność w Lublinie, do powołania Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego Solidarność w Zamościu, otrzymali: Wiesław Lipko, zam. w Komarowie, reprezentant NSZZ Solidarność i Stanisław Majdański, zam. w Tomaszowie, reprezentant NSZZ RI Solidarność⁹⁶. Komitet powołany został 5 IV 1989 r. W jego skład weszli przedstawiciele NSZZ Solidarność, NSZZ RI Solidarność, Klubu Inteligencji Katolickiej, w osobach (z Zamościa i okolic): Grażyna Borowska, farmaceutka, Irena Brzyska, lekarka, Zbigniew Harasim, emerytowany pracownik PKS, Jerzy Józwiakowski, emerytowany pracownik Zakładu Energetycznego, zam. Szczebrzeszyn, Antoni Korona, emerytowany pracownik Kombinatu Budowlanego, Piotr Kurzępa, pracownik PKP, Jadwiga Lackowska, emerytowana pracownica „SPOMASZ”, Maria Majdan, nauczycielka Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych, Henryk Maksymowicz, rolnik, zam. Stabród, Hanna Palonka-Czwał, adwokat, prezes KIK, Maria Radlińska, nauczycielka Szkoły Podstawowej nr 9, Marek Sołowiej, nauczyciel Państwowego Liceum Sztuk Plastycznych, Janusz Słomianowski, fotografik, Franciszek Sagan, nauczyciel, Henryk Siemko, kierowca Miejskiego Przedsiębiorstwa Komunikacyjnego, Ignacy Soboń, adwokat, Ryszard Wichorowski, pracownik PKS, Waldemar Władysław, pracownik „Wilmeru”, Grzegorz Wnuk, rolnik, zam. Wysokie k/Zamościa, Jerzy Zacharow, rzemieślnik, z rejonu Biłgoraja: Marian Jagusiewicz, działalność prywatna, Jan Palinka, elektryk, z rejonu Tomaszowa: Henryk Cisak, rolnik, zam. Komarów, Bronisław Grezszata, pracownik filii WSK Tomaszów w Komarowie, Henryk Kąkol, rolnik, zam. Kol. Wolica Brzozowa, Jerzy Kij, nauczyciel Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tomaszowie, Adam Kozaczyński, pracownik WSK Tomaszów, Wiesław Lipko, Stanisław Majdański, Stanisław Michalski, nauczyciel Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tomaszowie, Emilian Marcola, rolnik, zam. Wolica Brzozowa, Cezary Piasecki, lekarz z Tomaszowa⁹⁷. W głosowaniu jawnym przewodniczącym powołanego Komitetu

⁹⁴ W krótkiej przyszłości Piaski Szlacheckie zostały wykorzystane przez siły starego porządku, czyniąc z nich miejsce spotkań powstającej Samoobrony.

⁹⁵ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 39. nr 410. Zespół KW PZPR w Zamościu. Informacje KW do KC PZPR. 1988. Teleks nr 19 z 07.02.1989. k. 13.

⁹⁶ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Komunikat (wyciąg z protokołu) z 5.04.1989. k. 212.

⁹⁷ Ibidem. k. 212-213.

został Adam Kozaczyński. Wiceprzewodniczącymi zostali: Marian Jagusiewicz i Henryk Ciska. Ponadto w skład Zarządu weszli: Zbigniew Harasim i Cezary Piasecki. Powołany został trzyosobowy sekretariat: Hanna Palonka-Czwał, jako przewodnicząca, Maria Majdan i Franciszek Sagan. Utworzone również zostały dwie komisje: Informacyjno-Programowa, z Jerzym Zacharowem, jako przewodniczącym, członkami; Jerzy Kij i Marek Sołowiej, i Praworządności Wyborczej, z Januszem Słomianowskim, jako przewodniczącym⁹⁸. Rzecznikiem powołanego Komitetu został Jerzy Rachwald. Przyjęto, że do Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego Solidarność w Zamościu, „dokoptowane” zostaną kolejne osoby z Biłgoraja, rolników z rejonu tomaszowskiego.

W chwili powoływania Komitetu nie było przedstawicieli z rejonu hrubieszowskiego. Postanowiono nawiązać z nimi kontakt i dodatkowo włączyć przedstawicieli z tych części województwa, które nie miały swoich reprezentantów. Dodatkowe miejsca zarezerwowane zostały dla rolników. Kolejne zebranie Komitetu zaplanowano na dzień 17 IV, na godz. 9,30 w Zamościu. Protokół, z powołania Komitetu, przygotowała H. Palonka-Czwał⁹⁹.

Do spotkania siedmioosobowej delegacji, powołanego Komitetu Obywatelskiego, z Stanisławem Biniędą, Wicewojewodą Zamojskim, doszło 14 IV 1989 r. Rozmawiano o udziale przedstawicieli *opozycji w komisjach wyborczych i Wojewódzkiej Komisji Porozumiewawczej*¹⁰⁰. Ustalono, że Komitet Obywatelski skieruje do prac Komisji Okręgowej i Wojewódzkiej po trzech przedstawicieli oraz do wszystkich komisji obwodowych. W sprawie propozycji wspólnych prac w Komisji Porozumiewawczej Partii i Stronnictw Politycznych strona Komitetu *nie zajęła stanowiska*¹⁰¹. Podczas spotkania Adam Kozaczyński przedłożył wyciąg z protokołu powołanego Komitetu (po dokonaniu kopii został dołączony do prowadzonej sprawy obiektowej krypt. „Demokracja”). Wystąpił również o przydział lokalu. Wicewojewoda wskazał na trzy pomieszczenia. Przedstawiciele Komitetu wybrali, na okres kampanii wyborczej, lokal przy Placu Hetmana (po Zakładzie Pogrzebowym). Wicewojewoda zobowiązał się wypożyczyć, również na okres kampanii wyborczej, maszynę do pisania, wyraził zgodę na prawo korzystania z teleksu, ale za odpłatnością, obiecał udzielenie pomocy *organizacyjnej w okresie kampanii*. Strona Komitetu zwróciła się również o zapewnienie przydziału papieru, usług poligraficznych i środka transportu. Wicewojewoda jednoznacznie odpowiedział, że tych oczekiwań nie może zapewnić¹⁰².

Podczas kolejnych posiedzeń Komitetu Obywatelskiego Solidarność w Zamościu, do jego składu, dokoptowane zostały osoby: Franciszek Antonie-

⁹⁸ Ibidem. k. 213.

⁹⁹ Ibidem.

¹⁰⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 83 z 17.04. 1989. k.45.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Notatka z dnia 14 IV 1989 r. ze spotkania Wicewojewody Ob. Stanisława Biniędy z przedstawicielami Wojewódzkiego Komitetu Obywatelskiego Solidarność dotyczącego przygotowań do wyborów. k. 210.

wicz, rolnik, Bogumiła Adamczyk, nauczycielka z Biłgoraja, Marek Bartkowiak, zam. Hrubieszów, Bronisław Walczak, nauczyciel z Biłgoraja, Józef Patkowski, rolnik, zam. Hrubieszów [w dokumencie występuje jako Datkowski – E.W.], Czesław Dolina, zam. Biłgoraj, Czesław Dzido, pracownik SANEPID z Biłgoraja, Zbigniew Filipek, zam. Nowosiółki k/Hrubieszowa [w dokumencie, jako miejsce zamieszkania, wskazano Stefankowice – E.W.], Edward Gliwa, pracownik zakładów „Mewa” w Biłgoraju, Stanisław Kurowski, rolnik, zam. Łukowa, Jerzy Cień, nauczyciel Specjalnego Ośrodka Szkolno-Wychowawczego w Tomaszowie, Tadeusz Mazurek, rzemieślnik z Biłgoraja, Irena Mirowska, emerytowana nauczycielka z Hrubieszowa, Jerzy Nizioł, pracownik Zakładu Opieki Zdrowotnej w Biłgoraju, Jan Policha, elektryk z Biłgoraja, Bogusław Pasieczny, zam. Grabowiec, Jerzy Skakuj, emerytowany nauczyciel z Biłgoraja, Henryk Siemko, kierowca z Zamościa, Lech Stępień, pracownik Rejonu Dróg Publicznych w Biłgoraju, Tomasz Korona, inż. budownictwa z Zamościa, Stanisław Sowiński, zam. Biłgoraj, Franciszek Sołdecki, rzemieślnik z Hrubieszowa, Jan Wilkos, inż. rolnik z Biłgoraja, Jan Zając, pracownik Spółdzielni Transportu Wiejskiego w Hrubieszowie, Zygmunt Zawadzki, emeryt z Biłgoraja, Jan Zieliński, nauczyciel z Hrubieszowa, Stanisław Koper, pracownik WSK w Tomaszowie, Kazimierz Zamościński, rolnik, zam. Janki k/Hrubieszowa¹⁰³. W ten sposób ukonstytuowany został Komitet Obywatelski Solidarność w Zamościu.

Kontrola operacyjna wyborów

10 V 1989 r. w Wojewódzkim Urzędzie Spraw Wewnętrznych w Zamościu założona została sprawa obiektowa krypt. „Demokracja” (prowadzona do 4 IX 1989 r.), w ramach której były kontrolowane przygotowania i przebieg wyborów do Sejmu i Senatu. Wniosek o założenie sprawy został złożony 19 IV, przez naczelnika Wydziału III WUSW w Zamościu, mjr. Romana Wyrostkiewicza. Zgodnie z jego wskazaniem, w ramach tej sprawy, podjęta została *kompleksowa ochrona operacyjna w ramach skoordynowanych działań Służby Bezpieczeństwa w zakresie przebiegu kampanii*¹⁰⁴. Zadaniem zamojskiego „aparatu bezpieczeństwa” było *niedopuszczenie do negatywnych i szkodliwych działań ze strony skrajnie wrogich grup opozycyjnych i antysocjalistycznych, nie akceptujących ustaleń okrągłostołowych i nawołujących do bojkotu wyborów, „neutralizacja” działań tych grup opozycyjnych, które mogły podjąć działania dyskredytujące kandydatów na posłów i senatorów zgłoszonych przez PZPR i „koalicyjnego bloku partyjnego”*¹⁰⁵. Tego samego dnia przedłożony został *Plan operacyjno-fizycznego zabezpieczenia wyborów do Sejmu i Senatu PRL na terenie województwa zamojskiego*. Dokument ten został przygotowany w oparciu o wytyczne dyrektora Departamentu III MSW, przekazane podczas

¹⁰³ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Uchwała Krajowej Komisji Wykonawczej z dnia 7-go br. (notatka). k. 208-209.

¹⁰⁴ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Wniosek o wszczęcie sprawy obiektowej krypt. „Demokracja” z 19.04.1989. k. 3.

¹⁰⁵ Ibidem.

telekonferencji 3 IV 1989 r., wytyczne wiceministra MSW H. Dankowskiego, przekazane podczas telekonferencji 17 IV, poleceń Naczelnika Wydziału V Departamentu III MSW, przekazanych podczas rozmowy telefonicznej z Naczelnikiem Wydziału III WUSW w Zamościu 18 IV 1989 r.¹⁰⁶. Kierownictwo MSW zakładało, że ugrupowania opozycyjne i „antsocjalistyczne” będą dążyły do umieszczenia na listach wyborczych, podobnie w „składach struktur”, powoływanych do „obsługi” kampanii wyborczej, osób o „wrogich poglądach”, aby w ten sposób *wywierać wpływ na przebieg wyborów i ich wynik*¹⁰⁷. W ocenie sytuacji polityczno-społecznej na terenie województwa zamojskiego „aparatus bezpieczeństwa” przyznawał, że wybory – wyznaczone na 4 VI – będą pierwszymi w „historii powojennej”, w których dopuszczona została opozycja polityczna. Podnoszono, że legalizacja NSZZ Solidarność i NSZZ RI Solidarność, dokonana 17 IV 1989 r., spotkała się z *powszechną aprobatą społeczeństwa*. Rodziła się nowa sytuacja, którą postrzegano jako „coraz bardziej złożoną”, a która – dla aparatus władzy – *niesie za sobą wiele zagrożeń*¹⁰⁸. Wskazywano na stale pogarszającą się sytuację ekonomiczną, a ta przenosiła się na zwiększające się niezadowolenie „większości społeczeństwa”. Nastroje społeczne nie mogły zatem pozostawać bez wpływu na charakter kampanii i wynik wyborczy. Zakładano, że *zdeklarowany przeciwnik polityczny zechce sytuację tę wykorzystać dla swoich celów*¹⁰⁹. Najbardziej jednak obawiano się dyskredytowania kandydatów z ramienia PZPR i ZSL¹¹⁰.

Dnia 15 IV 1989 r. rząd ogłosił podwyżki cen na skupowane płody rolne. Fakt ten, według oceny SB, miał wpłynąć na wygaszanie protestów rolników. Wojewódzki Związek Kółek i Organizacji Rolniczych w Zamościu, dotąd podsycający radykalizm rolników (8 IV podjął uchwałę o strajku czynnym), w przeddzień ogłoszenia podwyżki, zdecydował o wstrzymaniu akcji protestacyjnej¹¹¹. Organizacja ta ciągle pozostawała lojalną wobec ówczesnych władz. 17 IV odbyło się posiedzenie Wojewódzkiej Komisji Współdziałania Partii i Stronnictw Politycznych, z udziałem przedstawicieli Patriotycznego Ruchu Odrodzenia Narodowego, Chrześcijańskiego Stowarzyszenia Społecznego, Stowarzyszenia PAX¹¹². Skup mleka powracał do poziomu sprzed protestów. Po stronie rządowej nie było zatem żadnych „pęknięć”. W tym czasie zakładano również, że Solidarność nie będzie prowadziła kampanii „konfrontacyjnej”.

„Aparatus bezpieczeństwa” zagrożenia dostrzegał z innej strony. 16 IV w Zamościu, w kościele p.w. Św. Krzyża, odprawiona została Msza św. w

¹⁰⁶ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Plan operacyjno-fizycznego zabezpieczenia wyborów do Sejmu i Senatu PRL na terenie województwa zamojskiego (do sprawy obiektowe krypt. „Demokracja” z 19.04.1989. k. 4.

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem. k. 5.

¹⁰⁹ Ibidem.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 83 z 17.04.1989. k. 45

¹¹² Ibidem.

intencji pomordowanych w Katyniu. Podczas Liturgii poświęcony został sztandar Solidarności PKP. Na tę uroczystość przybyły delegacje Związku i Konfederacji Polski Niepodległej z sąsiednich ośrodków. Po Mszy św. Konfederaci, przy hotelu „Jubilat”, zorganizowali wiec, podczas którego przemawiał Dariusz Wójcik z Lublina. Działacze Konfederacji, których przedstawiciele pominięto przy obradach okrągłego stołu, kontestowali zawarte porozumienie, kolportowali ulotki „antypartyjne i antykomunistyczne”¹¹³. Z tych powodów, jako „obszary zagrożeń”, wskazywano na Konfederację Polski Niepodległej i zamojskiego środowiska Wolności i Pokoju (osoby skupione wokół Marka Redki). Wskazywano wprost na radykalizującą się młodzież, ale i na te osoby, które sympatyzowały z *nielegalnymi ugrupowaniami politycznymi*¹¹⁴. Nie wykluczano, że i zwolennicy strony opozycyjno-solidarnościowej zdecydują się na zrywanie, lub uszkodzenie materiałów propagandowych „bloku koalicyjnego”. „Kręgi ekstremalnych działaczy” postrzegano także po stronie Solidarności. Obawiano się, że to głównie oni podejmą wysiłki „podważania” założeń programowych PZPR, ZSL i SD, czy nawet więcej, mogą doprowadzać do stanów *napięć i sytuacji konfliktowych powodujących narastanie negatywnego stosunku (...) do koalicji politycznej*¹¹⁵.

W ramach prowadzonej sprawy obiektowej postanowiono uzyskiwać informacje „wyprzedzające”, o podejmowanych inicjatywach dyskredytujących kandydatów strony rządowej, objąć „kontrolą operacyjną” osoby i sprawy kontrolowane dotąd przez MO i SB, szczególnie młodzież szkolną i akademicką, środowiska oświaty. Pełną kontrolą objęte zostały drukarnie i zakłady poligraficzne, urzędnicy małej poligrafii (stąd brak zgody Wicewojewody na jakiegokolwiek wsparcie w tym zakresie strony Komitetu Obywatelskiego), radio-węzły i urzędnicy nagłaśniające. Zakłady poligraficzne, gospodarujące papierem zostały zobligowane do „wzmoczonej kontroli”, aby zapobiec *ewentualnym próbom pozyskiwania papieru (...) dla celów nielegalnej działalności propagandowej*¹¹⁶. Wzorem poprzednich wyborów kontroli poddane zostały osoby typowane do komisji wyborczych. Wzmoczona została kontrola pracowników służby zdrowia, sądownictwa, prokuratorów, adwokatów, pracowników kultury, stowarzyszeń, kombatanów. Spotkania kandydatów na posłów i senatorów miały pozostawać pod kontrolą operacyjną. Wydane zostały decyzje, aby *zintensyfikować prace operacyjne wśród młodzieży szkół ponadpodstawowych, w celu ustalenia, czy uczniowie nie będą podejmowali akcji ulotkowo-plakatowych*. Osobowe źródła informacji, rozlokowane w PRON, ZBOWiD, w stowarzyszeniach, stronnictwach (ZSL, SD) otrzymały zadania *tworzenia korzystnego klimatu wokół kandydatów na posłów i senatorów wywodzących się z koalicji politycznej*¹¹⁷.

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Plan operacyjno-fizycznego zabezpieczenia wyborów do Sejmu i Senatu PRL na terenie województwa zamojskiego (do sprawy obiektowej krypt. „Demokracja” z 19.04.1989. k. 6.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem. k. 10.

¹¹⁷ Ibidem. k. 11.

Wyłonienie kandydatów do Sejmu i Senatu

W środowiskach NSZZ Solidarność i NSZZ RI Solidarność podjęte zostały „aktywne działania” nad odbudową struktur związkowych. Komitety Obywatelskie powołane zostały w Biłgoraju, Tomaszowie, Hrubieszowie. Równocześnie wszczęte zostały dyskusje nad wyłonieniem kandydatów, dwóch na posłów i dwóch na senatorów (województwu zamojskiemu przypadało pięć mandatów do Sejmu, z tego, do wolnej gra sił politycznych dopuszczono dwa mandaty, do Senatu, każde z województw, z wyjątkiem katowickiego, otrzymało po dwa mandaty). Kandydatura Henryka Wujca - na posła - została wskazana przez Komitet Obywatelski przy Lechu Wałęsie i nie podlegała dyskusji¹¹⁸. W „komfortowej” sytuacji był również Wiesław Lipko, na którego wskazywały władze Tymczasowego Zarządu Regionu Środkowowschodniego NSZZ Solidarność w Lublinie (do Senatu)¹¹⁹. W środowisku RI Solidarność, obie kandydatury, odbierane były jako reprezentujące NSZZ Solidarność. W tej sytuacji Rada Wojewódzka NSZZ RI Solidarność uznała, że kolejne dwie kandydatury powinny zostać zgłoszone przez rolników. Do spotkania Rady Wojewódzkiej NSZZ RI Solidarność i Komitetu Obywatelskiego doszło na plebani w Sitańcu¹²⁰. Wyłonienie kandydatów rozstrzygał jednak Komitet Obywatelski. Ostatecznie, po rezygnacji Kazimierza Zamościńskiego¹²¹, zgłoszonych zostało czterech kandydatów: Stanisława Majdańskiego¹²², Janusza Woźnicę¹²³, Ryszarda Piaseckiego¹²⁴, Adama Kozaczyńskiego¹²⁵. Zebrani, w

¹¹⁸ M. Łątkowska, A. Borowski, *Henryk Wujec*, [w]: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL 1976-1989, t. I*. Warszawa 2010. s. 491-492, *Henryk Wujec*, [w]: *Nasi w Sejmie i w Senacie*, Warszawa 1990. s. 163.

¹¹⁹ *Wiesław Lipko*, [w]: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL... t. II*, Warszawa 2012. s. 241, *Wiesław Lipko*, [w]: *Nasi w Sejmie i w Senacie ...* s. 231.

¹²⁰ *Relacja Stanisława Majdańskiego z 21. 05. 2014*, s. 7 (Zbiory prywatne – E. Wilkowski).

¹²¹ E. Wilkowski, *Kazimierz Zamościński – wierny ideałom Solidarności*, [w]: „Powinność. Pismo kulturalno-społeczne Ziemi Chełmskiej”, nr 2 (14), kwiecień 2013. s. 24-28.

¹²² *Stanisław Majdański*, [w]: *Nasi w Sejmie i Senacie...s. 95*, E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej... s. 698-714*.

¹²³ Janusz Woźnica, [w]: *ibidem*. s. 278, *ibidem*. s. 782-808.

¹²⁴ Ryszard Piasecki został zgłoszony przez osoby z Klubu Inteligencji Katolickiej w Zamościu, powołanego w 1987 r. przy Kolegiacie Zamojskiej. 2 III 1987 r. ks. dziekan Jacek Żurawski, na ręce Wojewody Zamojskiego, skierował pismo, w którym zwrócił się o „aprobate” pomysłu powołania KIK. Władze wojewódzkie, po konsultacji z Wydziałem V Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, wyraziły zgodę. Do zamojskiego KIK należały osoby związane głównie ze środowiskiem prawniczym i lekarskim. Prezesem została Hanna Palonka-Czwał (adwokat), wiceprezesem - Ignacy Soboń (adwokat). Spośród członków jedynie Maria Majdan związana była z Solidarnością (nauczycielka Państwowego Liceum sztuk Plastycznych). Po 1989 r. Klub nie odegrał większej roli, IPN Lu – sygn. 077/278. Sprawa operacyjnego rozpracowania krypt. „Elita”. Pismo Naczelnika Wydziału IV WUSW w Zamościu do Naczelnika Wydziału V Departamentu IV MSW z 22.04.1988, APZ, sygn. Wz. 6842/76. Wydział do Spraw Wyznań Urzędu Wojewódzkiego w Zamościu. Nadzór nad stowarzyszeniami katolickimi. Pismo ks. kan. Jacka Żórawskiego

tajnym głosowaniu, zdecydowali o wyborze S. Majdańskiego (do Sejmu) i J. Woźnicy (do Senatu)¹²⁶.

Po 23 IV, po zatwierdzeniu zgłoszonych kandydatów przez Komitet Obywatelski przy Lechu Wałęsie, strona solidarnościowa rozpoczęła organizować spotkania z wyborcami, prowadząc równocześnie zbieranie podpisów, popierających kandydatów, celem zarejestrowania w Komisji Wyborczej. Tą formą aktywności kandydatów Solidarności władze wojewódzkie były zaskoczone¹²⁷. Wzorem innych części Polski, przedstawiciele Komitetu Obywatelskiego, rozpoczęli zbierać podpisy nie tylko na terenie zakładów pracy, ale głównie przy kościołach, po zakończonych Mszach św. Władze z zaskoczeniem przyjmowały, że „działacze opozycji włączyli do kampanii” osoby duchowne. 23 IV J. Woźnica, S. Majdański i Z. Łupina¹²⁸ z Lublina przybyli na Mszę św. do kościoła w Uchaniach. Za zgodą miejscowego ks. proboszcza zabierali głos. Z. Łupina podkreślił, że rozpoczynająca się kampania wyborcza „jest bardzo ważna”, zaapelował, aby wykorzystać ją *oddając głosy na kandydatów Solidarności*, zwrócił się do zebranych wiernych, aby uczestniczyli w wyborach, bowiem *dzień 4 czerwca br. określił dniem walki o Polskę*¹²⁹. Proboszcz parafii udzielił głosu S. Majdańskiemu i J. Woźnicy, ci podkreślali, że byłoby im wstyd przegrać wybory z komunistami¹³⁰. Na zakończenie Mszy św. zaintonowano *Boże coś Polskę*, ze słowami *ojczyznę wolną racz nam wrócić Panie*. Podczas śpiewu, część zebranych, wzniosła ręce z palcami ułożonymi w kształcie litery „V”. Po Mszy św. proboszcz zaprosił wszystkich na plebanię, aby złożyli podpisy na liście popierającej te kandydatury¹³¹. Innym, stosowanym rozwiązaniem, było wystawianie stolików przed kościołem, przy których zasiadały osoby zbierające podpisy, a wierni wychodząc ze świątyni, składali podpisy.

Wojewódzka Komisja Wyborcza w Zamościu liczyła 17 osób, spośród których pięciu wchodziło z ramienia PZPR, cztery z Komitetu Obywatelskiego Solidarność, cztery osoby bezpartyjne, ale delegowane przez PZPR, dwie z

do Wojewody Zamojskiego z 2.03.1987. b. p., E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej...*s. 548-550.

¹²⁵ Adam Kozaczyński, [w]: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL...*, t. II. s. 205-206, E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej...* s. 698-714.

¹²⁶ J. Rachwald, z *notatnika ekstremisty. Kalendarz przedwyborczy*, [w]: „Gazeta wyborcza. 4. VI. 1989” (jednodniówka). s. 1, *Relacja Stanisława Majdańskiego...* s.10, *Relacja Janusza Woźnicy z 26.05.2014* (Zbiory prywatne – E. Wilkowski).

¹²⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 90/89 z 24.04.1989. k. 47

¹²⁸ Zygmunt Łupina, [w]: *Nasi w Sejmie i Senacie...*s. 93, M. Dąbrowski, *Zygmunt Łupina*, [w]: *Encyklopedia Solidarności. Opozycja w PRL...* t. II... s. 246.

¹²⁹ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 93/89 z 27.04.1989. k. 48

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem.

ramienia ZSL, jedna – SD, jedna – PAX¹³². Okręgowa Komisja Wyborcza w Zamościu również składała się z 17 osób, w tym pięciu członków PZPR, cztery z ramienia Komitetu Obywatelskiego, trzy bezpartyjne, dwie z ZSL, jedna z SD, jedna z PAX, jedna z ChSS¹³³. Komitet Obywatelski Solidarność, do prac w 25 komisjach obwodowych, na terenie Zamościa, zgłosił 75 osób, po trzy do każdej z komisji. Spośród tych osób 28 to *byli lub aktualni figuranci* spraw operacyjnych, prowadzonych przez SB¹³⁴. 10 V zarejestrowanych zostało 9 kandydatów na senatorów, wśród nich trzech członków PZPR, dwóch – ZSL, jeden – SD, jeden – PAX (dwóch KO). Do Sejmu zarejestrowanych zostało 24 kandydatów. Wszyscy kandydaci, zgłoszeni przez Komitet Obywatelski, w przeszłości przeszli przez więzienia, każdy z nich był karany za działalność polityczną „sprzeczną z prawem”.

Kampania wyborcza, wyniki wyborów

O początkach kampanii wyborczej można w zasadzie mówić od początku kwietnia. Obie strony, rządowa i opozycyjna, traktowały ją bardzo poważnie, tylko posiadały odmienne wizje prowadzenia jej. W korzystniejszej sytuacji pozostawała strona koalicyjna, dysponująca aparatem partyjnym, „bezpieczeństwa”, administracyjnym, wpływami we wszystkich koncesjonowanych organizacjach, od PRON poczynając, poprzez Straże Pożarne, Koła Gospodyń Wiejskich, po organizacje młodzieżowe, kombatancką, katolików koncesjonowanych (Caritas, ChSS, PAX). Znaczącym instrumentem kształtowania postaw prokoalicyjnych pozostawał „Tygodnik Zamojski”¹³⁵. To na jego łamach I sekretarz KW PZPR stwierdził, że *smutną refleksją jest to, że trzeba było usiąść do rozmów z opozycją*¹³⁶. Solidarność zamojska natomiast, od wprowadzenia stanu wojennego, nie wydawała żadnego biuletynu.

Podziemne pisma wydawane były: w Tomaszowie „Solidarność Roztocze. Pismo Tymczasowej Międzyzakładowej Komisji Koordynacyjnej NSZZ Solidarność w Tomaszowie Lubelskim” (wydawane przez A. Kozaczyńskiego) i w Komarowie „Informator NSZZ Solidarność i NSZZ RI Solidarność Ziemi

¹³² IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek początkowy nr 73/89 w sprawie obiektowe, nr Ew. 14884, krypt. „Demokracja” z 11.05.1989. k. 13.

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ *Wystąpienie Hanny Piłat, członkini KC PZPR z województwa zamojskiego, na XI Plenum Komitetu Centralnego*, [w]: „Tygodnik Zamojski”, R. X. nr 15 (489), 7.04.1989. s. 7, *Liczę na niepokornych. Rozmowa z Markiem Tęczą, kandydatem na posła*, [w]: Ibidem, R. X. nr 19 (493), 05.05.1989. s. 4, J. Stopka, *Po prostu Hanka* (o H. Piłat), [w]: Ibidem, R. X, nr 21 (495), 19.05.1989. s. 3, J. B. *Rym do hetmana. Rozmowa z Marianem Wysockim, I sekretarzem KW PZPR w Zamościu, kandydatem na posła*, [w]: Ibidem, R. X. nr 22 (596), 26.05.1989. s. 1-2, *Jestem z grona reformatorów, rozmowa z dr. Jerzym Markiewiczem, kandydatem do Senatu*, [w]: Ibidem, R. X, nr 23 (497), 2.06.1989. s. 3.

¹³⁶ M. Kamiński, *Wokół „okrągłego stołu”. Rozmowa z dr. Marianem Wysockim I sekretarzem KW PZPR w Zamościu*, [w]: „Tygodnik Zamojski”, R. X. nr 13 (487), 24.03.1989. s. 3.

Zamojskiej – Roztocza” (wydawane przez W. Lipko). W Zamościu działalność wydawniczą prowadził jedynie Marek Redka, ale już nie w tym okresie (ulotki, „Myśl Niezależna” „Walka”)¹³⁷. A. Kozaczyński i W. Lipko – wiosną 1989 r. - byli zajęci pracami przygotowującymi do wyborów, a nie wydawaniem kolejnych numerów informatorów. Ponadto ich możliwości techniczne nie pozwalały na druk o dużym nakładzie. Komitet Obywatelski w Zamościu wprawdzie podjął decyzję o wydawaniu biuletynu informacyjnego, w rzeczywistości wydana została jedynie jednodniówka „Gazeta wyborcza” (pod koniec kampanii wyborczej, po 24 V), w formacie A 4, dwustronicowa, sygnowana przez Komitet Obywatelski Solidarność, w nakładzie 10 tysięcy¹³⁸. Na jej łamach zaprezentowani zostali kandydaci do Sejmu i Senatu, kalendarz przedwyborczy, zasady głosowania¹³⁹.

Plakaty z L. Wałęsą posiadali: H. Wujec i S. Majdański (wydrukowane w Koszalinie i przysłane do Zamościa). Plakat z L. Wałęsą – ale wydany w skromniejszej szacie graficznej - posiadał także J. Woźnica, przygotowany na zasadzie fotomontażu¹⁴⁰. W Lublinie, na poligrafii KUL, wydrukowane zostały plakaty prezentujące czwórkę kandydatów Komitetu Obywatelskiego¹⁴¹. Wydany został *Apel do mieszkańców Zamojszczyzny*, sygnowany przez Komisję Informacyjno-Propagandową Komitetu Obywatelskiego Solidarność w Zamościu (7 V, wydrukowany w Lubelskich Zakładach Graficznych w Zamościu), która zwracała się o poparcie kandydatów Komitetu Obywatelskiego¹⁴². Na łamach „Biuletynu Solidarność Region Środkowo-Wschodni”, nr 2, Lublin – Zamość (z 15 V) zamieszczone zostały sylwetki kandydatów¹⁴³. Wydana została ulotka-ściągawka, sprowadzająca się do wskazania na kogo głosować. Ponadto, Komitet Obywatelski dysponował materiałami otrzymanymi z Warszawy (plakaty, ulotki samoprzylepne, małe ulotki, w charakterze „głosuj na Solidarność”). W Zamościu nie zostały przygotowane żadne materiały programowe. W tej sytuacji za zasadniczy element strategii przyjęto maksymalną ilość spotkań bezpośrednich z wyborcami. W zdecydowanej większości odbyły się one przy kościołach, zaraz po zakończeniu Liturgii. Po latach J. Woźnica wspomina: *Nie mieliśmy możliwości przebicia się w mediach, bazowaliśmy więc na bezpośrednich kontaktach z ludźmi. Spotkania odbywały się zazwyczaj przed kościołami, po mszach. Czasami wygłaszałem przemówienia z*

¹³⁷ por. E. Wilkowski, *Zamojskie środowisko Polskiego Porozumienia...* s. 47-70, 95-98.

¹³⁸ *Stopka redakcyjna*, [w]: „Gazeta wyborcza. 4. VI. 1989”, s. 2

¹³⁹ *Sejm, Senat. Nasi kandydaci – Twoimi senatorami i postami*, [w]: Ibidem. s. 1.

¹⁴⁰ A. Cherek, *Plakaty wyborcze Komitetu Obywatelskiego z Lechem Wałęsą*, [w]: „Kra-kowskie Studia Małopolskie”, 2013, nr 18. s. 406-407, *Ludzie z plakatu. Symbole wiosny 1989 r. Kulisy kampanii wyborczej*, [w]: „Tygodnik Zamojski”, nr 24 (1748), 12-18.06. 2013. s. 21.

¹⁴¹ *Plakat wyborczy Henryka Wujca, Plakat wyborczy Stanisława Majdańskiego, Plakat wyborczy Wiesława Lipko, Plakat wyborczy Janusza Woźnicy* (Zbiory Archiwum Państwowego w Zamościu).

¹⁴² *Apel do mieszkańców Zamojszczyzny z 7 V 1989*.

¹⁴³ *Nasze propozycje do Sejmu*, [w]: „Biuletyn Solidarności Region Środkowo-Wschodni”, nr 2. Lublin – Zamość, 15.05.2014. s. 2, *Nasze propozycje do Senatu*, [w]: Ibidem. s. 3.

*ambony*¹⁴⁴. Kampanię wyborczą należy postrzegać w procesie odtwarzania struktur Związku, po ponownej rejestracji (17 IV). Sprzyjała ona powoływaniu kolejnych komitetów założycielskich, a one za najważniejsze zadanie uznawały przygotowywanie wyborów. Proces tworzenia struktur bardzo widoczny był na terenach wiejskich. Wojewódzkie władze „partyjne” zauważały, że rolnicy organizowali się „praktycznie” na terenie wszystkich gmin¹⁴⁵.

Obydwa obozy starały się wykorzystać każdą nadarżającą się sytuacją. Strona koalicyjna uznała, że „uroczystości” 1 maja staną się dobrą okazją do promowania swoich kandydatów. Tymczasem one, nawet według powściągliwych ocen PZPR, wypadły wyjątkowo „skromnie”. Frekwencja na wiecach, odstąpiono bowiem od koncepcji przygotowywania pochodów, była zdecydowanie mała, nie satysfakcjonująca, pomimo skierowania na nie młodzież szkolną. W meldunku przekazanym do KC PZPR wyraźnie wskazywano, że rolnicy generalnie tego dnia pracowali przy swoich uprawach, głównie wywożąc obornik i sadząc ziemniaki¹⁴⁶. Z pełnym powodzeniem natomiast „wykorzystała” Solidarność uroczystości 3 Maja. Msze św., odprawiane w intencji ojczyzny, budowały inną przestrzeń odniesień. Wiec przedwyborczy odbył się w Zamościu, w którym, przy zaniżonym szacunku, uczestniczyło ponad dwa tysiące osób, w Hrubieszowie – po Mszy św. – wierni składali podpisy na listach popierających kandydatów Solidarności, w Tomaszowie, również po Mszy św., wierni przeszli pod pomnik poległych w wojnie obronnej 1939 r. i złożyli kwiaty¹⁴⁷. Uroczystości Trzeciomajowe odbyły się w większości większych parafii. To tego dnia strona koalicyjna pełniej zaczęła uświadamiać sobie skalę poparcia kościoła, udzielanego Solidarności. 10 V Komitet Obywatelski w Biłgoraju wydał i rozpowszechnił oświadczenie, skierowane do dyrektorów szkół rejonu biłgorajskiego, w którym zaprotestował przeciwko zmuszaniu młodzieży do uczestnictwa w wiecach 1 maja¹⁴⁸. Treści te z niebywałą łatwością przekazywane były z rąk do rąk i wytwarzały „negatywne” – wobec władzy – nastroje.

Działacze Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego nie odczytali żadnych lekcji z pezetperowskich doświadczeń z 1 V 1989 r. W dotychczasowym „stylu”, bardziej narzuconym przez hegemonia (PZPR), przygotowali „święto ludowe”. Program obchodów powstał zresztą nie w WK ZSL, a w KW PZPR. Według wykładni PZPR „święto ludowe” miało stać się *okazją do posumowania wielkiego awansu społeczno-gospodarczego wsi w okresie władzy ludowej na Zamojszczyźnie, a równocześnie podkreślenia ciągle niepodważalnych*

¹⁴⁴ *Ludzie z plakatu. Symbole wiosny 1989 r...*, [w]: „Tygodnik Zamojski”, nr 24(1748), 12-18.06.2013. s. 21.

¹⁴⁵ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 118/89 z 26.05.1989. k. 63.

¹⁴⁶ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 101/89 z 1.05.1989. k. 53.

¹⁴⁷ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 103/89 z 05.05.1989. k. 54.

¹⁴⁸ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 110/89 z 11.05.1989. k. 59.

wartości sojuszu robotniczo-chłopskiego, realizacji wspólnej polityki rolnej PZPR i ZSL¹⁴⁹. Pod tą warstwą semantyczną kryło się rzeczywiste usytuowanie koncesjonowanego ruchu ludowego, którego działacze ciągle nie byli w stanie, nie chcieli, zdecydować się na większą samodzielność. Obchody wojewódzkie odbyły się w Zamościu. W części gmin zorganizowane zostały wiece, w pozostałych akademie, lub „uroczyste” posiedzenia Gminnych Komitetów ZSL. Podczas tych „uroczystości” przedstawiani byli nie tylko kandydaci ZSL, ale całej strony koalicyjnej¹⁵⁰.

Na potrzeby kampanii wyborczej strona koalicyjna wykorzystywała posiedzenia rad narodowych, prezentując swoich kandydatów, przy zupełnym braku sprzeciwu ze strony rad, walne zgromadzenia przedstawicieli w spółdzielniach (różnego typu), zawody strażackie¹⁵¹. Według oceny SB frekwencja na tych spotkaniach, które najczęściej były uzgadniane w „ostatniej chwili”, bez właściwej informacji, była mała. Do 17 V strona koalicyjna nie zorganizowała żadnego „wiecu”, podczas którego kandydaci mogliby zaprezentować swój program. Dopiero w połowie maja PZPR przygotowała, wzorując się na materiałach Komitetu Obywatelskiego, plakaty przedstawiające swoich kandydatów. Dotąd kolportowane były materiały „nie przemawiające” do wyborcy. Wreszcie zdecydowano się na pierwsze wiece otwarte. Do końca kampanii wyborczej materiałów propagandowych strony koalicyjnej było „zdecydowanie mniej niż strony opozycyjno-solidarnościowej”¹⁵². Ten stan tłumaczyć należy przekonaniem, że strona rządowa autentycznie wierzyła w sukces wyborczy, jeżeli nie w pierwszej turze, to na pewno w drugiej¹⁵³. W takim przekonaniu utwierdzały również opinie kierowane ze środowisk koncesjonowanych, w tym ZBOWiD. Tego rodzaju analizy pochodziły także ze Stronnictwa Demokratycznego w Zamościu¹⁵⁴. W dniach 29 V - 31 VI na terenie województwa przeprowadzone zostały posiedzenia terenowych Komisji Współdziałania Partii i Stronnictw Politycznych, z udziałem PRON, ChSS i PAX¹⁵⁵. Wcześniej odbyło się zebranie Wojewódzkiej Komisji Współdziałania w Zamościu. Przedmiotem tychże

¹⁴⁹ APZ, sygn. 1/VI/ t. 108. Protokoły posiedzeń egzekutywy KW z załącznikami IV – XI 1989. Program obchodów świąt majowych w województwie zamojskim w 1989. k. 23.

¹⁵⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 113/89 z 15.05.1989. k. 60.

¹⁵¹ Ibidem.

¹⁵² IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnałny nr 75/89 w sprawie obiektowej nr Ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 17. 05. 1989. k. 15.

¹⁵³ 30 maja, a więc zaledwie kilka dni przed wyborami, Zastępca Szefa do Spraw SB, Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Tomaszowie Lub. przekazywał Naczelnikowi Wydziału II WUSW w Zamościu, że z rozpoznania operacyjnego wynika, iż spośród kandydatów Komitetu Obywatelskiego Solidarność *jedynie Majdański ma dość duże szanse wyborcze, jako jedyny cieszy się poparciem wsi*, IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Szyfrogram Zastępcy Szefa d/s SB RUSW w Tomaszowie Lub. Do naczelnika Wydziału III WUSW w Zamościu z 30.05.1989. k. 176.

¹⁵⁴ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 128/89 z 1.06.1989. k. 65.

¹⁵⁵ O katolickich organizacjach koncesjonowanych na terenie woj. zamojskiego, E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej...*s. 550-552.

spotkań była ocena przebiegu kampanii wyborczej i przyjęcie wspólnych ustaleń *na ostatnie dni kampanii przedwyborczej i dzień wyborów*¹⁵⁶. Wszystko to odbywało się w atmosferze zakładanego „wspólnego wyborczego sukcesu”.

Zamojski „aparat bezpieczeństwa” w pełni kontrolował poczynania strony solidarnościowej. W dokumentach używane również było określenie strona opozycyjno-solidarnościowa, ale – poza Solidarnością - innych środowisk opozycyjnych w Komitecie Obywatelskim w Zamościu nie było. Osoby skupione wokół Marka Redki zostały wyeliminowane przez Solidarność, Konfederacja Polski Niepodległej nadal pozostawała wyraźnie osłabiona, Klub Inteligencji Katolickiej nie przedstawiał większego znaczenia politycznego. Podczas spotkań przedwyborczych kandydaci Solidarności wyraźnie radykalizowali się. Podczas ustaleń okrągłego stołu przyjęto, że kampania nie będzie przybierała „konfrontacyjnego charakteru”. Z tego powodu KW PZPR w Zamościu zarzucał Komitetowi Obywatelskiemu, że nie respektuje „w pełni” ustaleń centralnych. H. Wujec, S. Majdański, W. Lipko, J. Woźnica w swoich wystąpieniach przyjęli *tendencyjne lub wręcz podburzające akcenty*¹⁵⁷. Podczas spotkań przedstawiali w *negatywnym świetle dotychczasowy dorobek PRL oraz stosowane wobec nich represje za działalność konspiracyjną*¹⁵⁸. Służba Bezpieczeństwa, w meldunkach kierowanych do MSW, przekazywała, że kandydaci Komitetu Obywatelskiego wykazywali „bardzo dużą aktywność”. Przybywali na uroczystości religijne, ale też samodzielnie organizowali spotkania z wyborcami, zarówno na terenie miast, jak i „poszczególnych wiosek”. Wszystkie ważniejsze spotkania kandydatów Solidarności z wyborcami SB „udokumentowała”, czyli nagrała na taśmach magnetofonowych.

Zamojski „aparat bezpieczeństwa” podnosił, że „stałą” praktyką strony solidarnościowej stało się „powtarzanie” spotkań z wyborcami w Zamościu, Hrubieszowie, Tomaszowie, Biłgoraju. Przykładem kalendarza spotkań może być dzień 20 maja. Wówczas Henryk Wujec odbył następujące spotkania: o godz. 10. w Mirczu (przy kościele), o godz. 12. w Kryłowie (przy kościele), o godz. 14,30. w Horodle, o godz. 17,30 w Strzyżowie (przy kościele), o godz. 19. w Hrubieszowie¹⁵⁹. 21 maja w spotkaniach uczestniczyli wszyscy kandydaci razem. O godz. 10. byli na spotkaniu w Biłgoraju (na które przybyło ponad 500 osób), o godz. 13. w Zamościu (przybyło ponad 2 500 osób), o godz. 16. w Tomaszowie (przybyło ponad 500 osób), o godz. 19. ponownie w Zamościu¹⁶⁰. 29 maja S. Majdański uczestniczył w spotkaniach: o godz. 9. w Tereszpolu, o godz. 12. w Potoku Górnym, o godz. 15. w Biszczy, o godz. 17. w Księż-

¹⁵⁶ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 123/89 z 29.05.1989. k. 64.

¹⁵⁷ Ibidem.

¹⁵⁸ Ibidem.

¹⁵⁹ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnałny nr 75/89 w sprawie obiektowej nr Ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 17.05.1989. k. 14. Ibidem. Meldunek sygnałny nr 77/89 w sprawie obiektowej nr ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 23.05.1989. k. 16.

¹⁶⁰ Ibidem. Meldunek sygnałny nr 77/89 w sprawie obiektowej nr Ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 23.05.1989. k. 16.

polu¹⁶¹. 18 maja S. Kraczkowski, Szef WUSW d/s SB w Zamościu, skierował - do Szefów RUSW d/s SB na terenie województwa i Naczelnika Wydziału II WUSW w Zamościu – zestawy pytań, opracowanych w Departamencie III MSW, z zaleceniem skierowania ich do osobowych źródeł informacji, aby zadawali je kandydatom strony Solidarnościowej. Zadania te mogli także „realizować” pracownicy SB *mniej znani w miejscowym środowisku*¹⁶². Pytania te dotyczy m. in. przywożenia kandydatów w „teczkach” (aluzja do delegowanych kandydatów z Warszawy), czy moralne jest korzystanie z usług rozgłośni zachodnich?, czy kraje zachodnie udzielały pomocy opozycji w Polsce z pobudek „altruistycznych”?, jaki jest pana konkretny program dla naszego województwa?, co ma pan do zaoferowania w swoim programie wyborczym¹⁶³. W Zamościu opracowane zostały pytania adresowane do poszczególnych kandydatów. Do W. Lipko m. in.: poprzednim razem mówił pan, że do parlamentu idziecie bez zmian rewolucyjnych, w sposób pokojowy, spokojny i parlamentarny, a dzisiaj bierze pan udział w wiecu zorganizowanym przez KPN, z podniesionymi palcami, co jest wyrazem drogi bezkompromisowej. To za którą z tych dróg opowiada się pan?¹⁶⁴. Przykład pytań, przygotowanych do S. Majdańskiego: dlaczego całkowicie neguje pan dorobek Polski Ludowej, przecież i pan w niej zdobył wykształcenie, może uważa pan, że chłopci przed 1939 r. żyli lepiej?¹⁶⁵.

Służba Bezpieczeństwa podnosiła, że kampanii wyborczej Komitetu Obywatelskiego *towarzyszy także wizualna oprawa propagandowa*. Plakaty wyborcze, afisze, ulotki zawieszane były *prawie we wszystkich obiektach użyteczności publicznej*, w sklepach, słupach ogłoszeniowych, tablicach informacyjnych¹⁶⁶. Powtórzmy, materiały wyborcze w znacznej części pochodziły z Warszawy, przygotowane na zamówienie Biura Wyborczego przy Komitecie Obywatelskim przy L. Wałęsie. W każdej większej miejscowości „zamontowane” zostały tablice ogłoszeniowe, na których zamieszczane były materiały *prezentujące sylwetki kandydatów*, zdjęcia kandydatów z L. Wałęsą.

21 V, podczas spotkań z wyborcami Henryk Wujec podnosił: *naszym celem jest zrzucenie tego gorsetu, który został nam narzucony po 1944 r., gorsetu obcej ideologii, gorsetu stalinowskiego, który już teraz skruszył się, ale nadal jeszcze pozostaje i ten gorset musimy zrzucić*¹⁶⁷. Tego samego dnia Janusz

¹⁶¹ Ibidem. Informacje przekazywano z wyprzedzeniem, uzyskane z osobowych źródeł informacji.

¹⁶² IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Pismo Szefa WUSW d/s SB w Zamościu do Szefów RUSW d/s SB na terenie województwa i Naczelnika Wydziału II WUSW w Zamościu z 18. 05. 1989. k. 91.

¹⁶³ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Zestaw pytań. k. 88.

¹⁶⁴ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Zestaw pytań. Wiesław Lipko. k. 96.

¹⁶⁵ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Zestaw pytań. Stanisław Majdański. k. 104.

¹⁶⁶ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnałny nr 75/89 w sprawie obiektowej nr Ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 17.05.1989. k. 14.

¹⁶⁷ Ibidem.

Woźnica akcentował: *niemal od początku swojej pracy znalazłem się w konflikcie z władzami, z władzami szkolnymi i władzami bezpieczeństwa. Władze nie mogły sobie wyobrazić, jak można było mówić na lekcjach o terrorze organów bezpieczeństwa, o mordach dokonanych przez NKWD, jak można było mówić o tym, że rewolucja bolszewicka pochłonęła ok. 17 mln. ofiar*¹⁶⁸. Stojący obok Wiesław Lipko stanowczym, opanowanym głosem mówił: *władza do tej pory rządziła strachem, lękiem przed tą władzą, tym instrumentem strachu utrzymywała nas w postuszeństwie. Powiedział ktoś, że tam, gdzie zamiera strach, tam zamiera komunizm (...) musimy się wybić na niepodległość, myśmy dostali tylko państwowość z ręki suwerena, supremata ze wschodu, ale my niepodległości do tej pory nie doświadczyliśmy, o niepodległość dopiero będziemy walczyć*¹⁶⁹. Natomiast Stanisław Majdański zwracał się: *nas interesuje jako Związek eksport na zachód, bo tam płacą, a to, że na wschodzie też kupują, to nas nie interesuje, bo tam nie płacą*¹⁷⁰.

W przekazywanej informacji, z dnia 1 VI, do KC podnoszono, że spotkania tych kandydatów *przebiegają według znanego już scenariusza, w swoich wystąpieniach negują cały dorobek 40-lecia, pokazując błędy i wypaczenia oraz eksponują stosowane wobec nich represje za działalność konspiracyjną*¹⁷¹. Wskazywano, że „agitowali” za głosowaniem na kandydatów *opozycji przy jednoczesnym skreślaniu wszystkich pozostałych kandydatów*¹⁷². W meldunku sygnałnym WUSW w Zamościu, wysłanym do MSW, podnoszono, że *najwięcej kontrowersji wywołują wypowiedzi W. Lipko. Podczas spotkań z wyborcami w m. Różaniec (Biłgorajskie) stwierdził, że oni, tzn. władza, już nie potrafi niczego. Ludzie przestali się ich bać, a oni już nie mają czym ludzi straszyć, skończyły się im argumenty*¹⁷³. Natomiast w m. Lipiny powiedział: *uważano nas za ludzi niebezpiecznych, że chcemy ten ustrój zwalczyć, zmarnować, zniszczyć, sprzedać, były najprzeróżniejsze określenia poniżające nas. Odnosząc się do przyszłości, po wyborach, podnosił: mamy w przyszłości przeprowadzić wybory demokratyczne, chcemy, żeby społeczeństwo opowiedziało się, nakreśliło pewien kierunek historyczny naszej drogi narodowej, żeby społeczeństwo wybrało organy przedstawicielskie, które określą jaki ma być ustrój i jaka ma być władza*¹⁷⁴. W. Lipko władze zarzucały, że „nadużywał” takich określeń jak: „komuna”, „czerwony”, „reżim”, „ubecja”¹⁷⁵.

Wybory 4 czerwca na terenie województwa zamojskiego przebiegały bez zakłóceń, pod pełną kontrolą operacyjną „aparatu bezpieczeństwa”. Wówczas, żadna ze stron, nie zakładała, że były to ostatnie wybory tak przeprowa-

¹⁶⁸ Ibidem.

¹⁶⁹ Ibidem.

¹⁷⁰ Ibidem.

¹⁷¹ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 128/89 z 1. 06.1989. k. 65.

¹⁷² Ibidem.

¹⁷³ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnałny nr 83/89 w sprawie obiektowej nr ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 2.06.1989. k. 25.

¹⁷⁴ Ibidem.

¹⁷⁵ Ibidem.

dzane¹⁷⁶. Dopiero podczas liczenia kart i przekazywania pierwszych wyników pojawiała się świadomość szczególności tego dnia. Kandydaci do Senatu, ze strony koalicyjnej, otrzymali następującą ilość głosów: Anna Błazejewicz-Teresińska (lekarz, SD) – 11 901, Franciszek Dyjak (rolnik, ZSL) – 9 609, Jerzy Jan Markiewicz – 17 225 (dr hab. n. hum. adwokat, Biłgoraj, PZPR), Adolf Sierpiński (rolnik, ZSL) – 3 330, Mieczysław Skiba (komendant WZ OSP, PZPR) – 11 758, Marian Szubstarski (PAX, przewodniczący RW PRON) – 3 446, Marek Romuald Świć (PZPR) – 5 421, natomiast kandydaci Komitetu Obywatelskiego: Wiesław Lipko – 165 943 (77,48%), Janusz Woźnica – 159 487 (74,90)¹⁷⁷. Zwycięstwo kandydatów Solidarności było więc miążdzące. Taką samą skalę poparcia, kandydatów obozu Solidarności, wskazały wyniki wyborów do Sejmu. O mandat nr 417 ubiegali się (ze strony koalicyjnej): Stanisław Barchacki - otrzymał 7 782 głosy, Helena Hass – otrzymała 23 756 głosów, Henryk Wujec (strona KO) – otrzymał 172 500 głosów (72,95%). O mandat nr 418 ubiegali się (ze strony koalicyjnej): Janusz Ryszard Jaremek Kudła – otrzymał 5 357 głosów, Jan Krzysztof Maksymiuk – otrzymał 12 309 głosów, Janusz Różański – otrzymał 5 848 głosów, Henryk Szymański – otrzymał 13 657 głosów, Stanisław Majdański (strona KO) – otrzymał 150 602 głosy (74,85%)¹⁷⁸. O mandaty nr 414, 415 i 416 ubiegali się tylko kandydaci strony koalicyjnej. Ubiegający się o mandat 414 uzyskali następującą ilość głosów: Ryszard Władysław Bartosz – 16 057 (8,27%), Jan Hawrylak – 13 514, Adolf Małysek – 7 553, Stanisław Olko – 5 886, Henryk Pasternak – 4 977, Hanna Piłat (członek KC PZPR) - 31 592 (16,21%), Marek Tęcza (ZSMP) – 11 603. Do drugiej tury przeszli: R. W. Bartosz i H. Piłat. Ubiegający się o mandat 415 uzyskali następującą ilość głosów: Zbigniew Michał Kawałko – 26 626 (12,74%), Jerzy Ryszard Piekarski – 24 678, Marian Mikołaj Wysocki – 33 845 (16,13%). Do drugiej tury przeszli: Z. M. Kawałko i M. M. Wysocki. Ubiegający się o mandat 416 uzyskali następującą ilość głosów: Jan Kowalik (nauczyciel ZSRol. Różaniec) – 20 302 (9,88%), Tadeusz Maciocha – 14 504, Stanisław Majewski (prezes WK ZSL) – 34 983 (17,13%), Jerzy Polak – 19 695. Do drugiej tury przeszli: J. Kowalik i S. Majewski¹⁷⁹. „Przepadła” również lista krajowa, z której żaden z kandydatów nie uzyskał wymaganej połowy liczby głosów¹⁸⁰.

W obozie Solidarności zapanowała euforia, poczucie zwycięstwa, bez stawiania pytań o dalszy bieg zdarzeń. Wydaje się, że zostało ono przyjęte przede wszystkim w kategoriach moralnych, wyrażane krótkim zwrotem „wreszcie dołożyliśmy komuchom”, wszak takiego sukcesu nie zakładano. Owe chwile, w

¹⁷⁶ O wyborach na terenie województwa zamojskiego dekady lat osiemdziesiątych w, E. Wilkowski, *Solidarność na ziemi zamojskiej...*s. 715-753, 809-829, 876-892.

¹⁷⁷ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnalny nr 85/89 w sprawie obiektowej nr ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 6.06.1989. k. 33, *Wyniki pierwszej tury wyborów do Senatu i Sejmu PRL w Okręgowej Komisji Wyborczej nr 106 w Zamościu*, [w]: *Tygodnik Zamojski*”, R. X, nr 24 (498), 9.06.1989. s. 2.

¹⁷⁸ Ibidem.

¹⁷⁹ Ibidem.

¹⁸⁰ Ibidem.

powojennej historii, stawały się nieporównywalne do żadnych dotychczasowych wydarzeń. J. Woźnica po latach zaznaczył: *Zwycięstwo było dla mnie zaskoczeniem. Nie doceniałem dojrzałości politycznej społeczeństwa, które dwa miesiące wcześniej tłumnie uczestniczyło w pochodach pierwszomajowych*¹⁸¹. Dokładnie odwrotny odbiór pojawił się po drugiej stronie. 6 VI, z Zamościa przekazywano do Warszawy, że „aktyw partyjny” wyniki wyborów przyjął z *dużą obawą i zaniepokojeniem o dalszy rozwój wypadków*¹⁸². Podnoszono, że zadawane były pytania *co dalej robić w tej sytuacji*. Pojawił się i nowy element, a mianowicie, że *część aktywu partyjnego, a także członkowie partii, liczyli się z przegraną, ale uzyskane wyniki przyjęto z zaskoczeniem i niedowierzaniem*¹⁸³. Przekazywana informacja zakończona została konstatacją: *efekt pierwszej tury wyborów uważany jest za całkowitą klęskę partii i dotychczasowych form sprawowania władzy, jest wynikiem braku konsekwencji i efektów w reformowaniu gospodarki i państwa*¹⁸⁴. Wskazywano na „słabość” propagandy rządowej. Zastanawiano się nad przebiegiem II tury wyborów, wskazując, że wygrają ci, których poprzez Solidarność, że wyeliminowane zostaną osoby *pełniące funkcje kierownicze w województwie*¹⁸⁵.

Pierwsze spotkanie Komitetu Obywatelskiego, z wybranymi parlamentaryzami, zostało zorganizowane 7 VI, w ratuszu, w sali „Consulatus”. Obok gratulacji, wymiany uwag, pojawiły się konkretne żądania. Przekazana została informacja, że zwrócono się do Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych w Zamościu o zwrot majątku Związku, zagarniętego 13 XII 1981 roku. Podniesiono, że Związek będzie domagał się przydziału lokalu, wskazując na te pomieszczenia, w których była siedziba Oddziału przed stanem wojennym (przy ul. Bazylińskiej)¹⁸⁶. Następnego dnia solidarnościowi parlamentarzyści udali się do Piask Szlacheckich, na spotkanie z rolnikami. Przedstawili swoje *indywidualne programy działalności w sejmie i w senacie*. Wystąpienia ich były „wyważone” i w zasadzie sprowadzały się do podziękowania wyborcom za udzielone poparcie¹⁸⁷.

Władze zaniepokoił inny fakt, a mianowicie ich apel, aby 18 VI, podczas II tury wyborów, oddać głosy na Ryszarda Bartosza (obecnego na tym spotkaniu), a nie na członka KC PZPR H. Piąt i nie na S. Majewskiego, prezesa WK ZSL, a na J. Kowalika¹⁸⁸. Tego samego dnia I sekretarz KW PZPR w Zamościu,

¹⁸¹ *Ludzie z plakatu. Symbole wiosny 1989 r....*, [w]: „Tygodnik Zamojski”, nr 24 (1748), 12-18.06.2013. s. 21.

¹⁸² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 137 z 6.06.1989. k. 66.

¹⁸³ Ibidem.

¹⁸⁴ Ibidem.

¹⁸⁵ Ibidem.

¹⁸⁶ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 139 z 8.06.1989. k. 67.

¹⁸⁷ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnałny nr 86/89 w sprawie obiektowej nr ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 13.06.1989. k. 35.

¹⁸⁸ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Teleks nr 140/89 z 9.06.1989. k. 68.

Marian Wysocki, wprosił się na spotkanie z ks. Jackiem Żurawskim, dziekanem zamojskim kolegiackim. Rozmowę rozpoczął od wskazania na *agresywne działania opozycji* i na wsparcie, udzielone jej przez księży. Z tych racji, za zaistniałą sytuację – podnosił – odpowiedzialność ponoszą również duchowni. W dalszej części rozmowy zwrócił się wprost do ks. dziekana, aby ten wpłynął na postawę członków Klubu Inteligencji Katolickiej, aby ci zachowali „neutralność” podczas II tury wyborów. Ks. J. Żurawski odpowiedział, że nie ma wpływu na członków Klubu¹⁸⁹. Realnie oceniając, ich wpływ, na decyzje Komitetu Obywatelskiego, był rzeczywiście nikły. Rodzi się pytanie, czy I sekretarz KW nie posiadał takiej świadomości, a może od ks. dziekana więcej oczekiwał? Strona PZPR do końca nie posiadała orientacji, jak zachowa się Solidarność przed II turą wyborów. „Osobowe źródła informacji”, zamojskiemu „aparatuwi bezpieczeństwa”, przekazywały sprzeczne, niejednokrotnie wykluczające się przekazy. Przekazywano, że Solidarność nie musi w wyborach już uczestniczyć, innym razem, że przedstawiciele Komitetu Obywatelskiego będą nadal zasiadać w komisjach wyborczych, ale tylko po to, by *zapisywać, kto przyszedł głosować*. Zakładano, że Solidarność nie wesprze osób, zasiadających w „etatowym aparacie” władzy, czyli wystąpi przeciwko I sekretarzowi KW i prezesowi WK ZSL¹⁹⁰. Rzeczywiście, strona Solidarności wskazywała na potrzebę oddania głosu na R. Bartosza, Z. Kawałko i J. Kowalika.

Egzekutywa KW PZPR w Zamościu (9 VI) podjęła decyzję o skierowaniu listu do wszystkich członków i kandydatów PZPR, w którym zwracała się o wsparcie tych kandydatów na posłów *którzy otrzymali w I turze wyborów największą ilość głosów*¹⁹¹. Egzekutywa zaleciła także, aby przeprowadzać rozmowy indywidualne. Przygotowane zostały stosowne plakaty wyborcze. 15 VI przekazywano do Warszawy, że członkowie „partii” „mają pretensje do kierownictwa partii i rządu, że pozwoliła na dopuszczenie do takiej sytuacji”. Podnoszono, że pojawiły się pytania, dlaczego – wiedząc o rzeczywistej sytuacji w kraju – *tak długo zwlekano z wprowadzeniem demokratycznych reform*. Podnoszono, że członkowie *partii są rozgoryczeni, uważają, że zostali wprowadzeni w błąd. Po wyborach w swoich środowiskach są poniżani i wyśmiewani przez członków Solidarności, którzy twierdzą, że władza została powalona na kolana, że komuniści i komunizm już się z kolan nie podniesie*¹⁹².

Druga tura wyborów odbyła się 18 VI, przy frekwencji 29,18%. Mandat nr 414 przypadł Ryszardowi Bartoszowi, który uzyskał 57 508 głosów (H. Piłat – 36 739 głosów), mandat nr 415 uzyskał Zbigniew Kawałko, uzyskując 57 287 głosów (M. Wysocki – 27 302 głosy), mandat 416 uzyskał Jan Kowalik,

¹⁸⁹ Ibidem.

¹⁹⁰ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 142/89 z 12.06.1989. k. 69.

¹⁹¹ Ibidem.

¹⁹² APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 144/89 z 15.06.1989. k. 70.

uzyskując 53 479 głosów (S. Majewski – 32 843 głosy)¹⁹³. Wyniki te jeszcze bardziej pogrzyżyły „aparat partyjny”. Z tych racji dalekopis z 22 VI utrzymany został w tonie rezygnacji, w którym przekazywano, że *przebrana partii spowodowała wśród członków partii apatię i zagubienie, brak wiary w możliwość odzyskania przez PZPR wiarygodności w społeczeństwie przy obecnym kierownictwie w partii, metodach i formach sprawowania władzy*¹⁹⁴. Obawiano się, że stan ten może doprowadzić do *wzmoczonego oddawania legitymacji partyjnych, szczególnie w tych środowiskach, w których aktywnie działa Solidarność*. W nocy z 20 na 21 VI, na terenie Zamościa, rozklejone zostały ulotki, formatu A 4, o treści „KPN drogą do wolności”. Zaznaczono w nich, że *pierwszym krokiem na drodze do dobrobytu powinno być odzyskanie niepodległości i likwidacja systemu komunistycznego*¹⁹⁵. Treść tych ulotek można przyjąć za znak czasu kolejnych miesięcy. Wybory 4 VI pozostaną datą umowną, w długim procesie wybijania się Polski na niepodległość.

* * *

Wybory czerwcowe stały się, niezależnie od przyjmowanej oceny okrągłego stołu, wydarzeniem o szczególnym znaczeniu dziejowym. Można podejmować dyskurs, czy to one powinny zostać przyjęte za początek nowej epoki. Odnotować należy i te głosy, które wskazują na powstanie rządu Tadeusza Mazowieckiego, na zmianę nazwy państwa (z przywróceniem korony nad Orłem), pierwsze demokratyczne wybory samorządowe z maja 1990 r., czy wybory prezydenckie. Przyjęcie daty umownej może być różne. Niezależnie od tego, to wydarzenia z pierwszej połowy 1989 r. rozpoczęły okres przemian, transformacji systemowej. Z tych racji, również w wymiarze małych ojczyzn, społeczności lokalnych, wszczęły zasadnicze zmiany, a w skali kraju makrostrukturalne i makrosystemowe.

¹⁹³ IPN Lu – sygn. 0122/30. Sprawa obiektowa krypt. „Demokracja”, t. I. Meldunek sygnałny nr 92/89 w sprawie obiektowej nr ew. 14884 krypt. „Demokracja” z 19.06.1989. k. 38.

¹⁹⁴ APZ, sygn. 1/VI/2, t. 40. Informacje KW do KC PZPR 1989. Dalekopis nr 152/89 z 22.06.1989. k. 71.

¹⁹⁵ Ibidem.

U C H W A Ł A

Ny przedstawiciele zakładów pracy Zamojszczyzny, na spotkaniu w Zamościu w dniu 8 lutego 1989r. powołałiśmy Międzyzakładowy Tymczasowy Komitet Organizacyjny NSZZ "SOLIDARNOŚĆ". Naszym zadaniem jest służyć informacją, radą, pomocą oraz koordynacją reaktywującym się jawnie strukturom "SOLIDARNOŚĆ". Kierujemy się potrzebą zapewnienia niezależnej legalnej ochrony związkowej pracownikom naszych zakładów pracy, rencistom, emerytom i uczniom szkół przyzakładowych.

Podstawą prawną naszego działania jest:

- 1/ art.1, 10, 11, 18 ust.1 ustawy z dnia 8.X.1982r. o zw. zawod. /Dz.U. nr.54 z 1985r. poz.277/
- 2/ art.82 Konstytucji PRL /Dz.U nr.7 z 1976r. poz.277/
- 3/ art.1, 2, 3, 4, 7 Konstytucji nr.67 Międzynarod. Organizacji Pracy ratyfikowanej przez Polskę dnia 14.XII. 1956r. /Dz.U nr.29 z 1958r. poz.125/

Przewodniczącemu NSZZ "SOLIDARNOŚĆ" Lechowi Wąkiesi Przekazujemy nasze pełne poparcie w sprawie rozmów "okrągłego stołu" i przyjętej przez Niego linii działania.

Apelujemy do wszystkich organizacji-struktur związkowych NSZZ "SOLIDARNOŚĆ" w zakładach pracy-instytucjach na terenie Zamościa i Zamojszczyzny o niezwłoczne wznowienie jawnej działalności.

Międzyzakładowy Tymczasowy Komitet Organizacyjny
NSZZ "SOLIDARNOŚĆ" w Zamościu.
w s k ł a d z i e :

1. Jerzy Zacharow - przewodniczący zam. Zamość ul. Orzeszkowej 3 m 53
2. Marek Redka - v-ce przewodn. zam. Zamość ul. Listopadowa 10
3. Piotr Kurzepa - v-ce przewodn. zam. Zamość ul. Zacisze 26
4. Franciszek Sagan - sekretarz zam. Zamość ul. Kalinowa 5a m1
5. Ryszard Wichorowski - członek - pracownik PKS
6. Marian Zaborski - " " " PKP
7. Waldemar Władysław - " " " "Wilmeru"
8. Jerzy Jóźwiakowski - " " " Z.E Zamość
9. Wiesław Lipko - " " lekarz z Kowarowa
10. Tadeusz Małyszko - " " pracownik WPHW Zamość
11. Zbigniew Tracichleb - " " " PKP
12. Ryszard Brodziciel - " " " Z.E Zamość
13. Jan Pieczykolan - " " " PKP
14. Marek Suszek - " " " PKP

Otrzymują do wiadomości:

1. Przewodniczący NSZZ "SOLIDARNOŚĆ" Lech Wąkiesa.
2. Region Środkowo-Wschodni Lublin.
3. Wojewoda Zamojski.
4. Prezydent Miasta Zamościa.

Uchwała z 8 lutego 1989 r. o powołaniu Międzyzakładowego Tymczasowego Komitetu Organizacyjnego NSZZ Solidarność w Zamościu (Zbiory prywatne – M. Redka).